

Uloga medija u političkoj participaciji mladih

Kovačević, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:896051>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Anja Kovačević

**ULOGA MEDIJA U POLITIČKOJ
PARTICIPACIJI MLADIH**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

ULOGA MEDIJA U POLITIČKOJ PARTICIPACIJI MLADIH

Studentica: Anja Kovačević

Mentorica: doc.dr.sc. Jelena Jurišić

Zagreb, rujan 2020.

Sažetak

Demokracija kao prevladavajući oblik vlasti pretpostavlja sudjelovanje naroda u donošenju odluka. Pri tome se razina sudjelovanja razlikuje od pukog izlaska na izbore do deliberativnog donošenja odluka na svim razinama društva. Iako je danas većina svjetskih zemalja demokratska, zasićenost politikom kao i nepovjerenje u predstavnike vlasti rezultiralo je slabom participacijom građana. Ono što je nekada bilo ponosno izvršavanje građanske dužnosti, danas je zaokruživanje listića preko volje. Pri tome su mogućnosti za građansku participaciju brojnije nego prije jer se otvorio novi virtualni prostor za sudjelovanje. Mediji kao jedni od stupova moći u demokraciji imaju veliku odgovornost omogućiti građanima informacije dostatne za njihovo sudjelovanje u političkim procesima. Usprkos njihovoj važnoj ulozi, mediji su postali jedan od glavnih okrivljenika za građansku apatiju. U radu se posebno istražuje dobna skupina između 15 i 30 godina, koji su oduvijek bili jedni od glavnih pokretača građanskih aktivnosti. No u sadašnjem društvenom trenutku koji karakteriziraju demokratska regresija, retradicionalizacija te ekonomski teška situacija, mladi se čine posebno letargični. Rezultati istraživanja pokazali su da sudionici nemaju povjerenja u politički sustav, niti vjeruju kako ga njihovo sudjelovanje može unaprijediti. Političke odluke donose sami, bez velikog utjecaja medija ili oglašavanja, a konvencionalni oblici participacije kao što su izlazak na izbore češći su kod većine anketiranih.

Ključne riječi: *mladi, politička participacija, demokracija, mediji*

Abstract

Democracy as the prevalent form of governance supposes the participation of the people in decision-making. The level of participation varies from mere voting during elections to deliberative decision-making on all levels of society. Even though most countries today are democratic, the political saturation as well as distrust in government officials has resulted in poor citizen participation. What used to be a proud performance of civic duty is today a phlegmatic rounding of ballots. At the same time, the opportunities for civic participation are more numerous than before because a new virtual space for participation has opened up. The media, as one of the pillars of power in democracy, has a great responsibility to provide citizens with information sufficient for their participation in political processes. Despite their important role, the media have become one of the main culprits for civic apathy. This paper researches people between 15 and 30 years old, who have always been one of the main drivers of civic activities. But in the current social moment characterized by democratic regression, retraditionalization, and an economically difficult situation, young people seem particularly lethargic. The results of the research showed that the participants do not trust in the political system, nor do they believe that their participation can improve it. They make political decisions on their own, without much influence from the media or advertising and conventional political participation models such as voting are more prominent with the majority of the participants.

Keywords: *youth, political participation, democracy, media*

Sadržaj

1. UVOD	6
1.1 Predmet istraživanja	6
1.2 Pregled literature	7
1.4 Struktura rada	7
2. DEMOKRACIJA OD ATENE DO DANAS	9
2.1 Pretpostavke demokracije.....	9
2.2 Klasični modeli demokracije.....	10
2.3 Suvremeni modeli demokracije.....	12
3. POLITIČKA PARTICIPACIJA	16
3.1 Pojam političke participacije	16
3.2 Konvencionalna politička participacija	18
3.3 Nekonvencionalni oblici participacije	20
3.4 Politička participacija u digitalnom dobu.....	21
4. MLADI I POLITIKA	24
4.1 Tko su mladi?	24
4.2 Promjene u sustavu vrijednosti.....	25
4.3 Politička participacija mladih	27
5. MEDIJI KAO AKTERI U POLITIČKOM OKRUŽENJU	32
5.1 Funkcija medija u demokraciji	32
5.2 Promjene u navikama korištenja i utjecaj medija.....	36
5.3 Prijetnje slobodi medija i novinarstvo u budućnosti	38
6. ISTRAŽIVANJE ULOGE MEDIJA U POLITIČKOJ PARTICIPACIJI MLADIH	40
6.1 Ciljevi i hipoteze istraživanja	40
6.2 Metodologija istraživanja	40
6.3 Demografske osobine sudionika istraživanja	41
6.4 Politička participacija sudionika istraživanja	44
6.5 Medijske navike sudionika istraživanja.....	54
6.6 Rasprava	58
7. ZAKLJUČAK	61
8. POPIS KORIŠTENIH IZVORA	64
9. PRILOZI.....	68
9.1 Popis tablica	68
9.2 Popis grafikona.....	68
9.3 Anketni upitnik.....	69

1. UVOD

Demokracija je oblik vlasti koji danas prevladava u svijetu, a njezino brzo širenje počelo je nakon Drugog svjetskog rata i dodatno se ubrzalo padom Željezne zavjese. Ona podrazumijeva sudjelovanje naroda u donošenju političkih odluka, no način na koji se to postiže ovisi o modelu demokracije. Ovdje do izražaja dolazi građanska participacija kao jedan od stupova demokracija, a koji ne znači samo izlazak na izbore i odabir predstavnika građana. Ona uključuje mnogo više institucionalnih i izvaninstitucionalnih oblika koji doprinose napretku društva, a visoki stupanj političke participacije uzima se kao znak zdrave demokracije.

Zabrinjavajuće je što unatrag nekoliko godina demokracija bilježi pad, te su 2019. tek 22 od 167 zemalja svrstane u kategoriju potpunih demokracija. Na globalnoj razini prosječna ocjena pala je sa 5,48 u 2018. na 5,44 u 2019., što je najniži rezultat od kada se indeks demokracije mjeri (EIU, 2019). On se događa se usporedno s dolaskom Donalda Trumpa na mjesto predsjednika u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), te rastom populističkih i desno-orijentiranih političkih opcija u europskim zemljama. Ova tendencija nije ograničena samo na zapadne demokracije, kao što pokazuje stanje u Brazilu nakon pobjede Jaira Bolsonaro ili vrlo kontroverzni parlamentarni izbori u Indiji 2019.

Interes za ovu temu pojavio se promatranjem vršnjaka tijekom kojeg se moglo primijetiti kako mnogi nisu uopće svjesni svakodnevnih političkih događanja ili nisu zainteresirani za njih te ignoriraju bilo kakve vijesti. Istovremeno se u posljednjih nekoliko godina naglašava kako će upravo trenutne generacije promijeniti svijet. Taj sraz stvarnosti iz neposredne okoline i primijećenih trendova na globalnoj razini postao je temelj za istraživanje teme diplomskog rada.

1.1 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je će uloga medija u poticanju političke participacije mladih. U kontekstu slabljenja demokracije mediji se nerijetko spominju kao veza između naroda i vlasti, odnosno njihovih predstavnika, no s dolaskom digitalnih tehnologija medijski sustav doživio je mnogo promjena, od kojih nisu sve pozitivne. Politička participacija tako više nije usko vezana za političke ili civilne institucije, kao ni za osobni dolazak na prosvjede ili potpisivanje peticija nego se otvorio niz novih kanala kroz koje se može sudjelovati, od *Facebook* i *WhatsApp* grupa, političkih foruma na *Redditu*, te kontaktiranja političara direktno preko njihovih profila na društvenim mrežama.

Kao primarni korisnici interneta i društvenih mreža ističe se skupina između 15 i 29 godina, od kojih su mnogi odrasli uz tehnologiju. Prema istraživanju *Eurostata* (2020), 97 % mladih u Hrvatskoj u dobi od 16 do 24 i 92 % onih između 25 i 29 godine imaju osnovne ili napredne digitalne vještine. Kada se internet prvotno pojavio očekivalo se da će pozitivno utjecati na razinu političke participacije, no pod utjecajem drugih društvenih, ekonomskih i političkih faktora razina participacije nije se povećala koliko se očekivalo. Ipak, samo tijekom ove i prošle godine broj prosvjeda u svijetu doživio je porast (*The Economist*, 2020), kako u demokratskim, tako i u autokratskim sistemima. Prosvjedovalo se protiv 20-godišnje vladavine Abdelaziz Bouteflika u Tunisu, nametanja poreza na *WhatsApp* u Libanonu, podizanja cijena podzemne željeznice u Čileu, cijena hrane u Indiji i Sudanu te su neki naizgled mali razlozi za nezadovoljstvo doveli do tjedana prosvjeda. Koliko je doista pala participacija građana i kakvu ulogu su u tome imali mediji su neke od tema koje će ovaj rad istražiti. Pri tome će se poseban naglasak staviti na mlade, kao posebnu skupinu unutar društva koja ima svoje posebnosti te time i drugačiji odnos prema politici.

1.2 Pregled literature

U pisanju rada korištena je literatura iz različitih domena političkih i komunikacijskih znanosti. Kao najčešće korištena literatura istaknula se nedavno izdana knjiga Dine Vozab (2019) *(Ne)informirani građani: politička participacija u novom medijskom okolišu* koja je pokrila nekoliko tema o kojima je u radu riječ, ponajviše suvremene modele demokracije i oblike političke participacije. Djela Petera Dahlgrena (2013 i 2009) korištena su za postavljanje konteksta na međunarodnoj razini. Za poglavlja koja se bave temeljima demokracije i njenim razvojem korištene su knjige Zrinjke Perušo (1999) i Davida Helda (2006). Vlasta Ilišin, vodeća hrvatska sociologinja za mlade, provela je mnoga istraživanja od kojih je nekoliko (2017, 2016, 2014, 2011 i 2003) korišteno kako bi se prikazala dosadašnja istraživanja političke participacije i vrijednosti mladih u Hrvatskoj. U radu su također predstavljeni rezultati istraživanja Marka Kovačića i Ivane Vrbat (2014) „*Znam da ništa ne znam*“: *politička kompetencija i politička participacija među mladima u Zagrebu*, te Dunje Potočnik i Vedrane Spajić Vrkaš (2017) *Mladi u Hrvatskoj: Sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost*.

1.4 Struktura rada

Rad je strukturno podijeljen u nekoliko poglavlja koja će pokriti teorijski dio, te jedno poglavlje koje predstavlja rezultate istraživanja. Nakon uvoda u kojem se ukratko predstavljaju razlozi

odabira teme, predmet istraživanja i korištena literatura slijedi poglavlje o osnovnim pretpostavkama na kojima počiva demokracija, kao i najvažnijim pravcima kojima se razvijala od antičke Grčke do danas. U tom poglavlju također će se predstaviti tri suvremena modela demokracije i različite razine građanske participacije koje one pretpostavljaju. Sljedeće poglavlje govorit će o pojmu političke participacije, odnosno institucionalnim i izvaninstitucionalnim oblicima u kojima se ona pojavljuje i promjenama do kojih je došlo pojavom novih tehnologije. Nakon toga definirat će se tko su točno mladi, odnosno koja skupina društva, koje su im karakteristike te kakva je politička participacija konkretno ove skupine prema dosadašnjim istraživanjima. Peto poglavlje ticitat će se medija, što uključuje ulogu i funkcije medija u demokratskom poretku. Predstavit će se istraživanja o njihovoj uspješnosti u tome te će se govoriti o promjenama u medijskom okolišu do kojih je došlo unatrag desetak godina i koliko su one utjecale na suodnos medija, politike i publike. Nakon navedenih teorijskih poglavlja slijede objašnjenje metodologije, rezultati i interpretacija provedenog istraživanja. Diplomski rad završit će zaključkom te preporukama za daljnje istraživanje teme.

2. DEMOKRACIJA OD ATENE DO DANAS

Čovječanstvo je kroz povijest bilo svjedok mnogih društvenih poredaka i oblika vlasti, no danas se najčešće pretpostavlja da je demokracija najbolji oblik vladavine. Univerzalno pravo glasa, jednakost i institucije koje rade u interesima svih građana pretpostavke su dobre demokracije, no još je jedan važan faktor demokracije uključenost građana u donošenje odluka. Posljednjih 20-ak godina često se spominju fraze "kriza demokracije" ili "demokratski deficit" što dovodi sumnje u cijeli demokratski sustav. Iako se pojam demokracije često uzima "zdravo za gotovo" i o njemu se govori toliko općenito, zaboravlja se da ni politički znanstvenici često nisu usuglašeni oko svih njenih temelja, te da ni sam njen oblik nije uvijek bio ono što je danas.

2.1 Pretpostavke demokracije

Demokracija se kao oblik vlasti razvila još u antičkoj Grčkoj, gdje se temeljila na odvojenosti domaćinstva i javnosti, a muškarci su kao vladari domaćinstva i slobodni građani mogli sudjelovati u demokraciji (Peruško Čulek, 1999). Iz suvremene perspektive takav oblik demokracije se odbacuje zbog isključivanja žena te neslobodnih građana, što dovodi do određenih pretpostavki koje podrazumijeva suvremena demokracija, bez obzira na različitosti u izbornim sustavima i državnim ustrojenjima. Iako postoji niz definicija, kao i oblika demokracije, ona najjednostavnija jest da je to vladavina naroda, za narod i od naroda (Gunther i Mughan, 2000 prema Vozab, 2019: 28).

Kako se ne bi ponovio starogrčki oblik demokracije u kojem je veliki dio naroda isključen, jedno od presudnih obilježja demokracije su jamčenje temeljnih ljudskih prava te narodne suverenosti kao izvora konačnog odlučivanja, a osim toga Meyer (2003: 7) navodi i: „institucije višestranačkog sustava, parlamentarizam, neovisnog sudstva, slobode medija i načelne otvorenosti za najrazličitije oblike i dimenzije aktivnog sudjelovanja građana.“ Održavanje izbora često se uzima kao glavni pokazatelj demokratskog oblika vlasti, no demokracija je kompleksan sustav koji ovisi o više faktora te zahtijeva potpuno funkcioniranje državnih institucija i sudjelovanje građana kako bi se ostvarila u punom obliku. Prema istraživanjima Obavještajne jedinice (eng. *Intelligence Unit*) britanskog časopisa *The Economist* koja istražuje indeks demokracije (eng. *Democracy Index*) od 2006. godine, rezultati su poražavajući. U 2019. zabilježen je najniži prosječni rezultat na globalnoj razini od kada se istraživanje provodi, a posebno naglašavaju regresiju demokracija u Južnoj Americi i Subsaharskoj Africi. Ocjenjuju se indikatori kao što su sigurnost glasača, uplitanje

stranih sila u vladu i izbore, sposobnost javnih službi za provođenje politika itd. Prema tome, klasificiraju nezavisne države svijete u četiri kategorije:

1. Potpune demokracije (eng. *Full democracies*) su zemlje u kojima se ne samo poštuju osnovne političke i građanske slobode, već se i podupire politička kultura. Djelovanje vlade je zadovoljavajuće te postoji učinkovit sustav provjera, pravosuđe je neovisno, kao i mediji koji su uz to i raznoliki.
2. Manjkave demokracije (eng. *Flawed democracies*) su one zemlje koje imaju slobodne i poštene izbore te se poštuju osnovne građanske slobode, no postoje značajne slabosti kao što su problemi u upravljanju te niska razina političke participacije.
3. Hibridni režimi (eng. *Hybrid regimes*) su u zemljama gdje tijekom izbora dolazi do nepravilnosti koje sprječavaju da se oni održe slobodno i pošteno. Uobičajen je pritisak vladajućih na oporbu i njihove kandidate, rasprostranjena je korupcija, pravosuđe nije neovisno, a tipičan je i pritisak na novinare.
4. Autoritarni režimi (eng. *Authoritarian regimes*) su oni u kojima je politički pluralizam odsutan ili uvelike ograničen. Formalne demokratske institucije možda postoje, no nemaju veliki značaj, izbori, ako ih ima, nisu slobodni, medije su obično pod državnom kontrolom te je njihov sadržaj kontroliran (EIU, 2016: 45-46).

Iz ove podjele vidljivo je koje su institucije, mehanizmi i društvene pojave potrebne da bi se demokracija ostvarila. U sljedećem potpoglavlju predstaviti će se još neki oblici demokracije prema različitim autorima kako bi zatim moglo prikazati koja je uloga medija i građana u svakom od njih.

2.2 Klasični modeli demokracije

Mnoštvo definicija demokracije dovelo je i do različitih klasifikacija oblika demokracije. Peruško Čulek (1999) smatra da se demokratski model trebaju promatrati u kontekstu konkretnog društva i političkoj kulturi u kojoj su nastala, te imati na umu da su različiti oblici demokracije nastali u vremenima kada su se neki osnovni koncepti, kao na primjer sloboda i građanstvo, različito shvaćali. Teoretičari navode oblike kao što su klasična, razvojna, participativna deliberativna, kozmopolitska i druge, a novi modeli se i dalje razvijaju (Vozab, 2019). Dvije struje političke misli nastale su tijekom protestantske reformacije u 16. stoljeću kada je koncept države ponovno postao predmetom analize. To su građanska humanistička, odnosno klasična republikanska tradicija i liberalna tradicija (Peruško Čulek, 1999).

Teoretičar Niccolò Machiavelli predstavlja republikansku tradiciju. On se zalagao za mješoviti oblik vladavine, u kojem su moć države i moć građana uravnotežene budući da je smatrao da su tri glavna oblika vladavine, monarhija, aristokracija i demokracija, inherentno nestabilne i stvaraju krug korupcije i degeneracije (Held, 2006: 40-41). Machiavelli je smatrao da je zadaća politike bila stvoriti redu u svijetu, a na politiku je gledao kao na borbu za pobjedu, korištenje i zadržavanje moći te joj pripisao glavnu poziciju u društvenom životu kao konstitutivni element društva (Held, 2006). Također, naglašava provođenje zakona i održavanje vjerskog štovanja kao ključne mehanizme u ispunjavanju građanskih vrlina. Provođenje zakona bi time trebalo nagnati građane da stave interese zajednice, odnosno države iznad svojih vlastitih. Slijedom toga, politika ima ulogu medija putem kojeg pripadnici različitih zajednica postaju svjesni međusobne zavisnosti i dalje razvijaju postojeće odnose u udruhu slobodnih i ravnopravnih suradnika poštujući zakon, te tako solidarnost i orijentacija na opće dobro uz modele države i tržišta postaju treći izvor društvene integracije (Habermans, 1994). Autonomna osnova u građanskom društvu, neovisna o javnoj upravi i tržišno uvjetovanoj privatnoj trgovini, pretpostavlja se kao preduvjet građanskog samoodređenja. Upravo ta autonomna osnova društva sprječava gutanje političke komunikacije od strane državnog aparata i asimilacije na tržišne strukture. Politička javna sfera i njezina baza u civilnom društvu time dobivaju strateški značaj (Habermans, 1994).

Suprotno republikanskoj tradiciji djeluje liberalna tradicija koja od svojih samih začetaka zagovara ideju individualne slobode pojedinaca, njihova prirodna prava na slobodu govora, misli i udruživanja, te njihovo postupanje u skladu s vlastitim interesima (Peruško Čulek, 1999). Demokratskom procesu zadaća je postaviti vladu koja će raditi u interesu društva. Pri tome vlada je predstavljena kao aparat javne uprave, društvo kao tržišno zasnovana mreža interakcija između pojedinaca, a politika ima funkciju grupiranja i pogurivanja privatnih interesa protiv aparata javne uprave (Habermans, 1994). Politički ideali liberalne misli u samim začetcima bili su oslobođanje civilnog društva od političko-državnog te ograničavanje moći države (Peruško Čulek, 1999). Uloga države u liberalnom modelu demokracije je ograničena zbog poštovanja prema osobnoj slobodi. Razlog tomu je mišljenje da ne postoji univerzalna inačica dobrog života, nego je ono pitanje izbora svakog pojedinca. Privatna sfera odvojena je od javne pa stoga građani ne bi trebali glasati o svim javnim pitanjima, nego su manje važna politička pitanja ostavljena njihovim predstavnicima (odabranima glasovanjem po principu jedna osoba, jedan glas), a kod važnijih političkih pitanja vlada bi trebala poštovati skupne odluke koje su donijeli građani (Street, 2003). Kako bi ovakav sustav funkcionirao John Locke (1690, prema Peruško Čulek, 1999: 30) zalaže se za suglasnost, koja podrazumijeva pristanak onih kojima se vlada na sve promjene između stanja prirode i

društvene zajednice. Suglasnost, odnosno postignuti dogovor, postaje temeljni pojam društvenog uređenja te temelj regulacije načina vladavine.

Za ovaj rad najznačajnije obilježje dviju suprotstavljenih tradicija demokratske misli je njihov odnos prema ulozi građana u tom procesu. Dok republikanska tradicija smatra (zamijeniti nešto da ne bude toliko demokracije) da građani ostvaruju pozitivne slobode te postaju politički autonomni, prema liberalnoj građani su ograničeni u svojoj slobodi od strane države i drugih građana. Strah od šire i dublje participacije građana dovodi do nastojanja kontroliranja iste, naročito participacije manje obrazovanog stanovništva i one u neposrednijim oblicima kao što je referendum (Vozab, 2019). Strah liberala je da će odlučivanje većine prerasti u tiraniju i time narušiti temelj liberalne tradicije, slobodu. Nesumnjivo je da su ove dvije struje utjecale na daljnji razvoj demokracije i modele koji su se javili kasnije u povijesti, a osnova su modela iz 20. stoljeća koje politički znanstvenik David Hall (1990) navodi kao suvremene.

2.3 Suvremeni modeli demokracije

Tijekom 19. stoljeća liberalni i radikalni teoretičari, kao Karl Marx i John Stuart Mill, imali su optimističan pogled na ljudsku povijest te su smatrali da ljudi, vođeni razumom, znanošću i filozofijom, mogu ostvariti svoje najviše kapacitete. Mill je predstavničku demokraciju smatrao idealnim oblikom vladavine, a ona se razvila kao uravnoteženi oblik predstavničkih modela koje su tijekom osamnaestog stoljeća zagovarali Edmund Burke i Jean Jacques Rousseau. U njegovom modelu predstavnici imaju pravo samostalno odlučivati, no sami građani imaju veću ulogu u određivanju ponašanja njihovih predstavnika, a balans tih strana se uspostavlja u praksi te ovisi o trenutnom kontekstu (Šalaj, 2016). Usprkos Millovom vjerovanju u predstavničku demokraciju, svjestan je nedostataka koje može imati, a kao dva najopasnija navodi opće neznanje i nesposobnost kontrolnog tijela i mogućnost da ono bude vođeno interesima koji nisu u skladu s općim dobrom zajednice (Milardović, 2013: 25). Kritike na račun građana te nepovjerenje u njihovu sposobnost razumnog odlučivanja, ali i nepovjerenje u izabrane predstavnike nisu prestale niti tijekom 20. stoljeća. Poučeni nepredvidljivim posljedicama određenih političkih odluka i nesigurni zbog negativnih posljedica sve bržeg razvoja tehnologije, teoretičari s kraja 19. i početka 20. stoljeća imali su tmurniji pogled na budućnost. Postavlja se pitanje kako demokracija može funkcionirati uz nepovjerenje prema glasačkom tijelu?

Max Weber i Joseph Schumpeter su autori na čije se radove najviše oslanja model elitističke ili kompetitivne demokracije. Weber je u liberalnoj teoriji naglasak s prirodnog prava čovjeka

prebacio na procedure koje garantiraju ta prava, što zahtijeva racionalnost te djelovanje čovjeka prema vlastitom izboru, a ne prethodno zadanom moralu (Peruško Čulek, 1999). Institucionalne procedure tada su postale važan dio funkcioniranja demokracije, a Weber je također zaslužan za „jasno razlikovanje političke kulture od institucionalnog ustroja i procedure demokratskog okvira vladavine“ (Peruško Čulek, 1999: 39). Kod njega je također naglašen koncept birokratske vladavine nasuprot kojeg se razvija ekonomija kao birokracija razvijena u javnoj sferi i samo ona može služiti kao protuteža jedinstvenoj vladavini države (Peruško Čulek, 1999). Joseph Schumpeter nastavlja se na Weberov model demokracije te iznosi tezu da su klasični modeli demokracije pretjerano vrijednosno opterećene, te također naglašava procedure i metode kao rješenje dolaznje do odluka (Vozab, 2019: 31). Obojica smatraju da se do vlasti dolazi borbom između političkih stranaka i njihovih vođa, što znači da većina građana nema veliki utjecaj, već je moć donošenja odluka stavljena u ruke elitama koje su kvalificirane donositi političke odluke.

Njihov „realistični“ pogled povlači i nepovjerenje prema biračima. Weber je biračko tijelo smatrao nesposobnim za razlikovanje politika te sposobno samo za donošenje određenih vrsta odluka, kao što je izbor političkog vođe, a Schumpeter ga smatra impulzivnim, podložnim vanjskim silama i generalno slabim (Held, 2006: 144). Ovaj model demokracije vidi izbore kao gotovo jedino mjesto demokratskog procesa u kojem građani imaju moć utjecati na političke odluke, a politička participacija svedena je na njihovo izražavanje preferencija kroz posredničke institucije (Vozab, 2019: 32).

Gotovo potpuna suprotnost elitističkom modelu je model participativne demokracije koji pretpostavlja snažno i direktno uključivanje građana u politiku. Ovaj model razvijao se tijekom 1960-ih i 1970-ih godina 20. stoljeća koje su obilježile tenzije i rastući konflikti zbog u zemljama zapadne Europe i SAD-u. Prosvjedi protiv rata u Vijetnamu, prava radnika, borba protiv rasizma i emancipacija žena samo su neki od problema koje su obilježile ta desetljeća, a usporedno s tim su Nova ljevica i povezane grupe doprinijele su daljnjoj političkoj polarizaciji budući da su se te grupe usprotivile naizgled svemu što je tradicionalni politički sistem branio (Held, 2006: 168). Jedna od glavnih predstavnica ovog teorijskog usmjerenja Carole Patemane sumnja u stvarno ostvarivanje deklarativnih individualnih sloboda za različite društvene slojeve, te spominje rasu, spol, obrazovanje i ekonomski status kao moguće uzroke stvaranja jaza, a sukladnom tome smatra da je država dovoljno umiješana u civilno društvo da se ne može predstavljati kao neutralna tvrdeći da sve građane tretira jednako (Peruško Čulek, 1999). Izlaznost na izbore u SAD-u, odnosno razlika u izlaznosti ovisno o rasi često se uzima kao primjer sustava koji ne tretira sve građane jednako, a

slično je i s osobama koje su osuđene za kaznena djela, bilo da su trenutno u zatvoru ili uvjetno pušteni, te nemaju pravo glasa.

Iako participativni model demokracije korijene vuče u republikanskoj teoriji, Nova ljevica vrednuje liberalna načela kao što su parlamentarna vlast i neograničena sloboda govora, a teoretičari ovog modela se zalažu za kombinaciju izbora konkurentnih stranaka i oblike neposredne demokracije (Vozab, 2019). Ako građani znaju da postoje oblici učinkovite participacije u donošenju odluka, Held (2006) smatra da je vjerojatnije da će aktivno sudjelovati, dok ako su marginalizirani ili slabo zastupljeni vjerojatnije je da će njihove preferencije rijetko kada biti jednako važne ili jednako vrednovane kao preferencije onih koji nisu na margini društva. Participativni model ne ograničava politiku samo na nacionalnu ili lokalnu vlast, već pretpostavlja demokratsko odlučivanje u sferama rada, ekonomije, obrazovanja i drugih područja društva (Vozab, 2019).

U korištenoj literaturi David Held obrađuje osam modela demokracije, a Zrinjka Peruško Čulek devet i to bez spominjanja deliberativne demokracije. Ovaj model nastao je unazad 30-ak godina i prvi je termin spomenuo Joseph Bessette. Oblici demokracije koji su prethodili deliberativnoj su podijelili politički prostor u dvije dimenzije: proširenje politike jednakosti na sve odrasle osobe i produblјivanje dometa demokracije prema ekonomiji, društvenih i kulturnim temama (Held, 2006: 232). Pojam deliberativne demokracije koristi se kako bi se razlikovao pristup politici fokusiran na poboljšanje kvalitete demokracije, te povećanje političke participacije kroz informiranu i razumnu diskusiju (Held, 2006). Interesi i preferencije građana ne agregiraju se na izborima, nego se donose kroz proces učenja tijekom kojeg građani dolaze u dodir s različitim perspektivama i tako formiraju odluke, upravo je to dijeljenje znanja s kojim građani bolje razumiju politiku jedna od glavnih prednosti deliberativne demokracije jer se pretpostavlja da se donose kvalitetnije odluke (Held, 2006). Budući da je deliberacija proces formiranja političkih preferencija, James Fishkin (2009: 125-126) naveo je pet pokazatelja kvalitete deliberacije:

1. Informacije: u kojoj mjeri je sudionicima omogućen pristup točnim i relevantnim informacijama,
2. Supstancijalna ravnoteža: u kojoj mjeri obje strane doista razmatraju argumente ponuđene iz različitih perspektiva,
3. Raznolikost: u kojoj su mjeri vodeće pozicije u javnosti zastupljeni od strane sudionika u raspravi,
4. Savjesnost: u kojoj mjeri sudionici iskreno važu vrline argumenata,

5. Jednakost razmatranje: u kojoj su mjeri argumenti svih sudionika razmatrani neovisno o tome koji ih sudionici iznose.

U trenutnom političkom okruženju koje obilježavam sve veća polarizacija, nepovjerenje prema političarima i nezainteresiranost građana čak i za izbore kao najosnovniji oblik političke participacije, deliberativna demokracija postaje mogućnost kako uključiti građane na učinkovit način. Eksperimenti su pokazali kako se oni rado odazivaju i sudjeluju u deliberaciji, te donose odluke o kompleksnijim pitanjima ako im se pruži dovoljno informacija što je dobar pokazatelj budući da se deliberacija odvija na svim razinama političkog sustava (Habermans, 2013 prema Vozab, 2019: 37). Primjeri uključivanja građana mogu se naći u nekoliko oblika, od formiranja vijeća ili skupština građana kao što je u pokrajinama Voralberg u Austriji ili Ostbelgien u Belgiji, do uključivanja građana u formiranje gradskog budžeta kao što je u brazilskom gradu Porto Alegreu do toga da se nasumično odabranim građanima prezentira mjera koja dolazi na glasanje i potom oni sastavljaju referendumsko pitanje te prezentiraju argumente za i protiv kao što se radi u saveznoj državi Oregon (Chwalisz, 2019).

Svaki od tri opisana modela demokracije ima različita očekivanja od građana što povlači i očekivanja od medija koji su neophodni za funkcioniranje demokracije budući da su oni često most između političkih predstavnika i građana. Budući da je participacija građana u političkom procesu pretpostavka demokracije kao oblika vlasti, u idućem poglavlju bit će riječi o tome što participacija i koji su njeni oblici, a iduće poglavlje toga pokriti će ulogu medija u suvremenom političkom okruženju.

3. POLITIČKA PARTICIPACIJA

Građansko sudjelovanje u procesu donošenja odluka sama je srž demokracije. Iz prethodnog poglavlja vidljivo je da iako se opseg i oblik aktivnosti razlikuje ovisno o modelu, čak i najraniji modeli podrazumijevali su neki oblik participacije. Nakon gotovo svakih izbora primjećuje se pad izlaznosti birača, što nije trend s kojim se suočava samo Hrvatska, nego i većina demokratskih zemalja. Ipak, demokracija bez barem minimalnog inputa od strane građana gubi na legitimnosti i prestaje funkcionirati kako bi trebala (Dahlgren, 2009).

3.1 Pojam političke participacije

Politolozi su uveli nekoliko pojmova povezanih s participacijom u literaturu, a osim političke participacije razlikuju političko uključivanje (eng. *political involvement*), pučko i izravno djelovanje (eng. *grass-roots activities*) i političko djelovanje (eng. *political action*) (Vujčić, 2000: 118- 119). Granice između tih pojmova su nedefinirane, a popis aktivnosti koje se mogu smatrati političkima ili dobivaju takve konotacije sve veći, što predstavlja prepreku u pokušajima klasifikacije političkih aktivnosti. Dok je za neke oblike političke participacije, kao što su izlazak na izbore, potpisivanje peticija ili odlazak na prosvjede jasno da su politički motivirani, neki kao na primjer kupovina ili bojkotiranje određenih proizvoda, volontiranje, pa čak i puko praćenje vijesti također se mogu se smatrati političkom participacijom, iako mogu biti motivirani i drugim razlozima.

Verba, Nie i Kim (1978, prema Vujčić, 2000) razlikuju pojam političkog uključivanja od političke participacije, te pod političko uključivanje svrstavaju interes i razgovor o politici, a pod političku participaciju sve aktivnosti kojima građani mogu utjecati na političke procese. Važno je istaknuti da pri tome pod političku participaciju uključuju samo one aktivnosti kojima je cilj utjecati na odluke vlade kao na primjer glasovanja ili sudjelovanje u političkim kampanjama, a isključuju neke oblike koji su se danas ustalili kao pojam političke participacije kao što su protesti ili rad u institucijama civilnog društva. Iz suvremene perspektive, ne uključiti aktivnost kao što je protest pod političku participaciju čini se nezamislivo, naročito uzimajući u obzir sve proteste kojima se moglo svjedočiti tijekom desetljeća i koji su doveli do značajnih promjena u nekim državama.

Novije definicije političke participacije smatraju da su to aktivnosti građana koje utječu na politiku (van Deth, 2016), ali malo šira definicija kaže da su to dobrovoljne aktivnosti koje poduzima

javnost kako bi utjecala na javne politike, izravno ili utječući na odabir osoba koje donose politike (Uhlaner, 2001). Porast nezadovoljstva i nepovjerenja u vladajuće, pomicanje granica između javne i privatne sfere, razvoj komunikacijskih tehnologija koje su omogućile jednostavniji i brži pristup informacijama, te više obrazovanog stanovništva samo su neki od faktora koji su doprinijeli razvoju oblika političke participacije. S pojavom interneta i sve većim ulogom tehnologija u svakodnevici pretpostavljao se i rast angažiranosti, no stvarna slika pokazuje drugačije. Iako je konsenzus teoretičara da demokracija treba građansku participaciju, niska razina participacije nije jednak problem u svim modelima, na primjer elitistička demokracija pretpostavlja nižu razinu uključenosti građana te stoga slab odaziv na izbore ili niska razina političke kulture nisu toliki problem kao što su u modelu deliberativne demokracije. Shodno tome, različiti demokratski sistemi nudit će različite oblike strukturiranih prilika za sudjelovanje (Dahlgren, 2013). Unutar svakog društva postoje prepreke koje će ograničiti sudjelovanje, bilo da se radi o rasi, razini obrazovanja, nedostatku reprezentacije određene skupine u vlasti (npr. nacionalnih manjina), tako da iako participacija svakako ovisi o građanima, njihova apatija mora se promatrati i kao posljedica trenutnog političkog okruženja.

Jedan od većih problema za demokraciju generalno, a time i participaciju, je namjerna ili nenamjerna tendencija političkih snaga da iz formalnog političkog sistema prelaze u privatni sektor. Hay (2007 prema Dahlgren, 2013: 13) navodi tri percepcije koje dovode do osjećaja nepovjerenja i bespomoćnosti kod javnosti: političke elite rade u vlastitim ili stranačkim interesima, dok istovremeno tvrde da služe javnosti; političke elite su podložne prilagođavati se korporativnim interesima i vlada je neučinkovita u raspodjeli i korištenju javnih sredstava. Potaknuti frustracijama proizašlim iz takvih slučajeva, građani pronalaze nove oblike participacije u kojima će zaobići ustaljene stranačke politike. Neki od njih dovode do novih političkih praksi i mijenjaju karakter politike, dok građani razmatraju politike identiteta i kulture paralelno s tradicionalnim političkim temama (Dahlgren, 2013). Na tragu toga teoretičari participativne demokracije smatraju da se više prilika za sudjelovanje treba pružiti o okruženjima nižih razmjera kao što su radna mjesta ili politički odbori na lokalnoj razini, te tako poticati rješavanje problema na razini zajednice koja je dio veće demokracije (Teorell, 2006).

Kako bi se zaista razvio model participativne demokracije, nije dovoljno uspostavljanje formalnih institucija demokracije kao što je univerzalno pravo glasa, nego je potrebno i razvijati političku kulturu. Ona se sastoji od mnogo kategorija od koji je jedna politička participacija, ali uključuju i kompetencija za sudjelovanje u demokratskim procesima, norme povjerenja i uzajamnosti, religiju, nacionalni identitet, pripremu za političku participaciju te neke oblike socijalizacije. Kada su

Gabriel Almond i Sidney Verba (1963: 11-13) govorili o političkoj kulturi, specifično su se odnosili na političke usmjerenosti- stavove prema političkom sustavu i njegovim različitim dijelovima te stavove prema vlastitoj ulozi u tom sustavu, dok su političku kulturu nacije definirali kao posebnu raspodjelu obrazaca usmjerenosti prema političkim subjektima među članovima nacije.

Oni su razvili tri tipa političke kulture: parohijalnu, participativnu i podaničku (Almond i Verba, 1963: 16- 19). U parohijalnoj političkoj kulturi ne postoje posebne političke uloge koje netko zauzima, tako da za pripadnike društva politička usmjerenost nije odvojena od društvene ili religijske usmjerenosti. Parohijalnu kulturu također obilježava nedostatak očekivanja od političkog sistema ili ikakvih promjena koje on može donijeti, a nepoznavanje procesa i institucija dovodi do toga da građani nisu skloni participirati u politici. U podaničkoj kulturi građani su svjesni postojanja zasebnog političkog sistema, ali su više usmjereni prema onome što politički sistem može učiniti za njih dok sami sebe ne vide kao aktivne sudionike u političkim procesima, što znači pasivnost građana i manjak participacije. U participativnoj kulturi građani su usmjereni prema političkom sistemu kao cjelini, dakle prema političkim i administrativnim institucijama i procesima, a sebe vide u ulozi aktivista unutar tog sistema (Almond i Verba, 1963: 17-18).

3.2 Konvencionalna politička participacija

Izazovi definiranja i klasificiranja političkih aktivnosti nisu spriječili znanstvenike da ipak na neki način podijele oblike političke participacije. Najustaljenija podjela je na institucionalne ili konvencionalne i izvaninstitucionalne ili nekonvencionalne oblike participacije. Budući da su Verba, Nie i Kim u svoju klasifikaciju političkih aktivnosti kao sudjelovanje obilježili samo aktivnosti kojima građani izravno utječu na vladu. Takva uska povezanost s izbornim procesom, političkim institucijama i akterima označava konvencionalne oblike participacije. Oni su direktna veza građana s političarima, te se često izjednačavaju s postojanjem demokracije u nekoj državi.

Četiri su osnovna tipa institucionalne političke participacije: aktivnosti političke kampanje (pohađanje političkih skupova, aktivnosti u radu stranke ili kandidata, doniranje novca stranci ili kandidatu), glasanje na izborima, aktivnosti u lokalnoj zajednici (aktivno članstvo u lokalnim organizacijama, stvaranje grupa za rješavanje lokalnih problema) i individualni kontakt (kontaktiranje lokalnih i nacionalnih dužnosnika) (Verba i Nie, 1972, prema Vujčić, 2000:121). Iako su navedeni oblici participacije najizravniji i neosporno je da su važni u funkcioniranju svake demokratske države, zainteresiranost građana za njih u padu je već desetljećima. Pretpostavka da će izabrani političari na izborima zastupati interese građana u praksi se pokazala netočnom, što je

dovelo do kolektivnog razočaranja. Uz to dogodio se niz društvenih promjena koje su utjecale na odmicanje građana od tradicionalnih političkih aktera kao što su stranke. Modernizacija, bolji uvjeti života i viša razina obrazovanja promijenili su tradicionalne norme građanstva u kojima je prevladavao osjećaj odgovornosti prema glasanju. Dok se u Hrvatskoj još uvijek može čuti kako je glasanje građanska dužnost i mnogi je navode kao razlog izlaska na izbore, sve je više onih koji smatraju da se time ne postiže ništa te odlučuju ne sudjelovati, čak i kada je to jedini oblik participacije koji je dostupan.

O važnosti političke participacije puno se govori u literaturi, no na primjeru SAD-a dokazano je i koliko je ona važna u stvarnosti. Verba i Nie (1972, prema Vujčić, 2000) pokazali su da povećana politička participacija utječe na veću responzivnost lidera na socijalne i političke preferencije građana. Oni koji češće sudjeluju u politici imaju veći utjecaj na lidere, a time i na procese odlučivanja i planiranja koji idu u smjeru dobrobiti građana. Iz tog razloga je trend pada političke participacije doista zabrinjavajući. Iako Putnam (2002, prema Vozab, 2019: 93) primjećuje da je pad odaziva na izbore u većini zapadnih demokracija počeo 1960-ih nakon pada u SAD-u, Mair (2013) navodi kako je izlaznost između 1950-ih i 1980-ih u zapadnoj Europi bila relativno stabilna i pala je sa 84,3 % 1950-ih na 81,7 % u 1980-ima. Tijekom posljednjeg desetljeća 20. stoljeća pad se ubrzao te pao na 77,6 %, još uvijek je bila viša izlaznost nego na izborima u SAD-u. Ipak, čak i tada je zabrinjavajuće da je čak jedanaest od petnaest država koje su istraživane zabilježilo najnižu izlaznost upravo krajem 20. stoljeća, a pad se nastavio i daljnjih godina (Mair, 2013). Slične pojave mogu se vidjeti i u broju građana koji su članovi političkih stranaka i onih koji možda nisu, ali su odani određenoj stranci. Ovo istraživanje pokazuje da su tri od četiri oblika konvencionalne političke participacije koje su odredili Verba i Nie u padu.

Situacija u Hrvatskoj nije ništa bolja, posebno kada se usporede brojke s početka devedesetih kada su se obilježavali prvi izbori u nezavisnoj državi. Izlaznost na parlamentarnim izborima 1990. bila je čak 84,5 %, a na predsjedničkim 1992. 74,9 %, dok su najnovije brojke rekordno niske- 46,9 % na parlamentarnim izborima 2020. i 51,2 % na predsjedničkim izborima 2019. (IDEA, 2020). Slična je situacija u drugim zemljama srednje i istočne Europe od kojih su mnoge prolazile kroz tranziciju s autoritarnih režima na demokratsku vlast u posljednjih 30-ak godina. Autoritarni režimi obeshrabrivali su građansko sudjelovanje u politici, pa su oni odrasli u takvim režimima nastavili primjenjivati naučene obrasce ponašanja kroz život iako je došlo do značajnih društvenih i političkih promjena. Druga perspektiva koja se navodi je iskustvo- građani srednje i istočne Europe još se uvijek suočavaju s manjkavim demokracijama u kojima su formalne značajke demokracije prisutne, ali u stvarnosti političke elite zloupotrebljavaju moć, korupcija je raširena, nema

neovisnog novinarstva, a diskriminatorne prakse su česte (Hooghe i Quintelier, 2013: 211). Sve to građane dovodi do zaključka da politički sistem ne radi u njihovom interesu, te da je trošak političke participacije veći nego dobit te jedino što im onda preostaje su izvaninstitucionalni oblici sudjelovanja ili potpuna pasivnost građana.

3.3 Nekonvencionalni oblici participacije

Veći broj istraživanja političke participacije naveo je autore u proširivanje liste njenih oblika. Izvaninstitucionalni ili nekonvencionalni oblici političkog sudjelovanja su oni koji ne djeluju unutar formalnog političkog sustava, te su izraz nezadovoljstva i usmjereni su protiv političkih elita (Vozab, 2019: 94). U ovaj oblik mogu se ubrajati potpisivanje peticija, sudjelovanje u protestima, bojkotiranje određenih proizvoda ili kompanija iz političkih ili etičkih razloga, blokada institucija, doniranje novca u političke svrhe (pri tome se ne misli na doniranje strankama ili kandidatima), rad ili volontiranje u nevladinim udrugama, dijeljenje političkih sadržaja na društvenim mrežama, a popis će sigurno rasti s daljnjim razvojem tehnologija i generacijskim promjenama.

Budući da nekonvencionalni oblici participacije nisu vezani za formalno uspostavljen politički sustav, građani mogu birati oko kojih će se pitanja angažirati i na koji način. Iako oni obično okupljaju manji broj ljudi, a ni uspjeh im nije zagarantiran, omogućuju građansku participaciju izvan okvira izbora koji se događaju svakih nekoliko godina te time šire prostor za utjecaj na više od jedne razine. Nekonvencionalni oblici često uključuju i snažne aktere i drugih sfera društva koji imaju jaki politički utjecaj iako nisu direktno u politici. Nedavni takvi primjeri su bojkot hotelskog lanca *Dorchester Collection*, koji je u vlasništvu sultana od Bruneja, od strane velikih kompanija kao što su *JP Morgan*, *Deutsche Bank*, *Goldman Sachs*, te međunarodno poznatih glumaca i pjevača, nakon što je država Bruneji predložila zakon kojim se preljub, silovanje i analni seks kažnjavaju smrtnom kaznom kamenovanja (Sandler, 2019). Nakon mjesec dana međunarodnog pritiska i kritika Ujedinjenih naroda, sultan je odlučio povući zakon. Ovo je samo jedan primjer nekonvencionalnog oblika participacije koji je iza sebe imao ekonomsku i društvenu elitu, što je zasigurno doprinijelo relativnom uspjehu, no pokazatelj je da čak i u najkonzervativnijim društvima može doći do promjene.

Na tragu toga autori Inglehart i Welzel (2005: 44) mišljenja su da građani postindustrijskih društva sudjeluju u politici više nego ikad, no mijenjaju načine na koje to rade. Objašnjavaju to nizom promjena koje su zahvatile postindustrijska društva. Jedna od glavnih vrijednosti društva postaje samoizražavanje čime dolazi do odmaka od svakog nametnutog autoriteta, te ljudi zahtijevaju

slobodu izbora u svim sferama života: rodne uloge, religijska pripadnost, radne navike, potrošačke navike i ponašanje pri glasanju svi postaju pitanje osobnog izbora (Inglehart i Welzel, 2005: 3). Promjene društvenih vrijednosti dovele su do pada poštovanja prema autoritetu političkih institucija, što stvara uvjete za demokratizaciju autoritarnih društava i razvoj demokracije koja je direktnija, usmjerena na rješavanja problema i zahtjeva više od elita (Inglehart i Welzel, 2005: 44). Postavlja se pitanje mogu li se uz daljnji razvitak društva očekivati pozitivni trendovi u političkom sudjelovanju? Sve važniji faktor u tome je svakako tehnologija i digitalni oblici participacije koji su se pojavili uz rast interneta i društvenih mreža.

Generalno je prihvaćeno da je tehnologija olakšala mnoge aspekte svakodnevnog života pa tako i komunikaciju, ali i samoizražavanje. Jedna od kritika nekonvencionalnih oblika participacije su niski troškovi sudjelovanja, što je došlo do izražaja digitalnim razvojem budući da su takve vrsta kao što su potpisivanje peticija i doniranje novca jednostavniji nego ikada. Takva jednostavnost sudjelovanja dovodi u pitanje koliko su sudionici zapravo motivirani za to što rade. No, kako navodi Dina Vozab (2019: 96) izvaninstitucionalna politička participacija može imati različite intenzitete i troškove, a budući da je vezana za specifična pitanja ili javne politike zahtijeva i više znanja i interesa. Ono što treba zapamtiti je da nekonvencionalni oblici participacije nemaju namjeru izgurati, odnosno potpuno zamijeniti izbore i slične institucionalizirane oblike, nego su oni prisutni kako bi se građane više uključilo, a postojeći sustav dodatno demokratizirao.

3.4 Politička participacija u digitalnom dobu

Pojava informacijsko-komunikacijskih tehnologija, brza penetracija interneta, rast digitalnih mreža i vodeća uloga digitalnih medija u razvijajućem medijskom okolišu su samo neke od promjena koje su se dogodile u posljednjih dvadeset godina. Tehnološki skepticizam još uvijek je prisutan, posebno kada se uzmu u obzir problemi čuvanja osobnih podataka i privatnosti, cenzure, autorskih prava i sigurnosti, no ipak je više onih koji napredak do kojeg je došlo smatraju pozitivnim. Štoviše, najmlađe generacije *Z* i *Alpha* u potpunosti su odrasle uz tehnologiju i ne mogu zamisliti svijet bez nje. Budući da se političke aktivnosti prilagođavaju novim okolnostima i praksama, bilo je očekivano da će se politički sustav morati prilagoditi. Ono što je posebno zanimljivo je da internet nije statički fenomen, već se stalno razvija, a time izaziva i niz drugih tehnoloških promjena.

Uloga interneta u politici već je neko vrijeme aktualna tema u političkim znanostima. Među prvim teoretičarima ranih 2000-ih prevladavalo je mišljenje da će uloga interneta u politici biti skromna, odnosno da će se kampanje i lobiranja odvijati online, ali da se politički krajolik uglavnom ostati

nepromijenjen (Dahlgren, 2009). No, kako se može vidjeti uz porast važnosti interneta došlo je i do niza drugih društvenih promjena, te je on jedan od važnijih faktora u politici danas. Politička participacija time je dobila nove kanale kojima se građani mogu potaknuti na sudjelovanje, te je omogućila i razvoj novih formi (Vozab, 2019). Kao i prethodno opisani nekonvencionalni oblici participacije, digitalna se kritiziraju zbog manjih troškova i truda, a time i manjih mogućih učinaka na politiku (Theocharis, 2015 prema Vozab, 2019).

Generaciji milenijalaca (osobe rođene između 1981. i 1996.) često se prigovara da je lijena, plitka i sebična, a slične kritike mogu se pročitati kada se govori i o online participaciji. Umjesto protesta koji su obilježili drugu polovicu 20. stoljeća, glavni oblik protestiranja postao je *slacktivism*, koji podrazumijeva besciljno klikanje, dijeljenje, lajkanje i učlanjivanje u online grupe koje se bave raznim pitanjima, bez ikakvog rizika, iz udobnosti doma i često bez ikakvih posljedica za politički sustav. Usprkos kritikama, bilo je i svijetlih primjera online aktivizma koji su ostavili značajan trag. Protesti hrvatskih maturanata 2008. i 2009., organizirani uglavnom putem *Facebooka*, odgodili su uvođenje državne mature dok se nisu osigurali uvjeti za njezino pravedno provođenje, revolucije Arapskog proljeća 2010. I 2011. nazivane su „*Twitter* revolucije“ zbog načina širenja informacija i postizanja vidljivosti, dok je pokret protiv policijske brutalnosti i rasno motiviranog nasilja u SAD-u *Black Lives Matter* počeo kao *hashtag* na društvenim mrežama 2013. i proširio se u „stvarni svijet“. Digitalizacija je pridonijela stvaranju društva koje je u smislu političke participacije aktivnije, kolektivno i umreženo, pri čemu je i mnogim građanima koji prije nisu imali uvjete za sudjelovanje u izvaninstitucionalnim političkim aktivnostima pružila tu mogućnost (Vozab, 2019). Kritike da je ovaj oblik participacije bez troškova i s malo truda također se mogu osporiti budući da samo stvaranje sadržaja za mrežne ili društvene mreže zahtijeva kako trud, tako i znanje, a uz sve jače mjere sigurnosti i nižu razinu privatnosti rizik za sudionike je veći, poglavito kada se radi o nekim radikalnijim političkim pitanjima.

S obzirom na različitost demokratskih sistema i kultura diljem svijeta, te brze kulturološke, političke i tehnološke promjene, točna uloga interneta u politici neće se moći utvrditi tako skoro. Dahlgren (2009: 162) napominje kako treba imati na umu da iako internet sadrži širok spektar aktivnosti i pokreta koji pridonose demokraciji, postoji i druga krajnost na kojoj ekstremni političari i stranke dobivaju na vidljivosti, džihadističke stranice regrutiraju, određene države cenzuriraju web-stranice te time ograničavaju građanima pristup informacijama i slično. Imajući na umu da tek oko 59 % svjetske populacije trenutno koristi internet (*Statista*, 2020), rast broja korisnika samo u Africi između 2000. i 2020. bio 12.444 % (*Internet Usage Statistics*, 2020). No činjenica je da je prosječna dob stanovništva u zemljama u razvoju koje će biti središte budućeg

tehnološkog rasta dosta niža nego na Zapadu. Na primjer, u Nigeriji je čak 62 % stanovništva mlađe od 25 godina (*UN World Population Prospects, 2020*), pa će se mogućnosti za razvoj interneta te posljedice za sve sfere društva tek vidjeti. Ono što je sigurno je da će u tim promjenama vodeću ulogu imati mladi.

4. MLADI I POLITIKA

Kategorizacija mladih dosta je nezahvalna, budući da različiti izvori, organizacije i deklaracije drugačije definiraju dobnu granicu mladosti. Generalno je prihvaćeno da su djeca do 14. godine, dok su tinejdžeri oni u dobi između 13. i 19., no tko su mladi? Kada prestaje mladost i počinje odrasla dob? Punoljetnost koja se u većini zemalja postiže s osamnaest daje neka prava mladim ljudima, no u većini slučajeva i oni su i dalje učenici ili studenti, ovisni o roditeljima, bez vlastitih prihoda te se ne može govoriti o odraslim osobama iako se takav stav nameće. Društvene promjene koje su pogodile većinu društava, a posebno ona koja su u recentnoj povijesti doživjela promjene režima, najčešće pogađaju mlade budući da se oni osim širih društvenih promjena moraju nositi i s promjenama u vlastitom životu, bilo to značilo izlazak iz formalnog sustava obrazovanja i ulazak na tržište rada, samostalni život, osnivanje vlastite obitelji ili nešto četvrto.

4.1 Tko su mladi?

U procesu odrastanja nameću se pitanja identiteta, norme i vrijednosti koje mladi prihvaćaju ili odbacuju te način na koji mladi poimaju okolinu, te kako ona poima njih drastično mijenja (Kovačić i Vrbat, 2014). Većina današnje mladeži u Hrvatskoj ne sjeća se ratnih zbivanja budući da su rođeni tijekom ili nakon Domovinskog rata. No posljedice kao što su neuspješna privatizacija, raširenost korupcije i kriminala, te ekonomska nesigurnost kojoj su svjedočili tijekom financijske krize 2008., a koja je u Hrvatskoj potrajala duže nego u većini zemalja i duboke društvene podjele zasnovane na ideologijama iz prošloga stoljeća, oblikovale su generacije koje se bitno razlikuju od prijašnjih. Hrvatska u tom pogledu nije jedinstvena; gotovo svaka tranzicijska zemlja prošla je kroz slično, a čak i one koje nisu suočavaju se s globalnim promjenama koje utječu na društvo u cjelini.

Različite svjetske organizacije drugačije pristupaju određivanju dobnih granica ove skupine društva. Budući da mladost obilježava niz promjene u životu osobe te postoje i kulturni faktori koji nisu zanemarivi, teško je odrediti točnu dob kada se postaje odrasla osoba. Ujedinjeni narodi (UN) imaju različite definicije te iako su sve prihvaćene, ona koja se uzima kao službene Tajništva UN-a, UNESCO-a, Međunarodne organizacije rada (ILO), Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i UNICEF-a je da su mladi skupina od 15 do 24 godine (*Definition of Youth*, 2013), dok Europska unija u ovu skupinu ubraja osobe između 15 i 29 godina (*Youth- Overview*, pristupljeno 17.8.2020). U teoriji se ovakva podjela prihvaća jer obuhvaća osobe koje su pri kraju školovanja, izlaze na

tržište rada ili su prvi put zaposlene te još nisu zasnovali obitelj, a ona je aktualna od 50-ih godina dvadesetog stoljeća, iako su se društvo i uvjeti odrastanja za mlade promijenili (Ilišin, 2003).

Mladi kao društvena skupina dijele određene karakteristike, no usprkos tomu riječ je o vrlo heterogenoj zajednici koja se razvija u vremenu kada je osobna sloboda i pravo na izbor temeljna društvena vrijednost (Ilišin, 2011). Međusobno su raslojeni sukladno raslojenosti društva, pa se razlikuju učenici, studenti, zaposleni i nezaposleni, no ni te podskupine nisu u potpunosti homogene zbog mnogih društveno-ekonomskih faktora. Važnost mladih je višestruka, no svodi se na to da će upravo ova skupina postati nositelj ekonomije, ali i važnijih društvenih i političkih funkcija. Stoga loši demografski trendovi kao što su pad nataliteta, starenje društva, a u Hrvatskoj i sve veće iseljavanje trebali bi zabrinjavati državu i nagnati na promjene politika mladih.

4.2 Promjene u sustavu vrijednosti

Promijene u sustavu vrijednosti koje se događaju sa smjenom generacija, oblikovale su i način na koji se mladi odnose prema politici i svojoj ulozi u političkom sustavu. Kako bi se govorilo o tome, prvo bi trebalo definirati koje su to vrijednosti. Različiti autori dali su vlastite definicije, no Lindh i Korhonen (2010: 138, prema Ilišin, 2011: 83) sintetizirali su višestruke definicije te preciziraju vrijednost kao „uvjerenje koje se tiče poželjnih statusa i modela ponašanja, koji transcendiraju specifične situacije, upravljaju selekcijom ili evaluacijom ponašanja, ljudi i događaja, a određena je relativnom važnošću drugih vrijednosti koje formiraju sustav vrijednosnih prioriteta.“

Na oblikovanje sustava vrijednosti utječe niz faktora, među kojima su i društveno-ekonomski te povijesno-kulturni pomaci, a svi faktori doprinose vrijednosnom pluralizmu, te varijacijama vrijednosti kroz vrijeme ili po društvenim skupinama (Ilišin, 2011). Kod mladih proces socijalizacije još traje, te su više izloženi različitim utjecajima iz okoline, pa se promjene kod njih ranije primjećuju, a proučavanjem mladih simultano se uviđaju postojeći procesi i odnosi u društvu, ali i trendovi kojima se mogu predvidjeti buduća kretanja (Ilišin, 2011). Stoga su često mladi kao kohorta u konfliktu između očuvanja postojećih tradicija i prihvatanja novoga i drugačijeg, odnosno onoga što dolazi s globalnim i tehnološkim promjenama.

Društveno-ekonomski razvoj u zapadnim društvima utjecao je na slabljenje tradicionalnih vrijednosti kao što su obitelj i religija i okretanje ka materijalističkim (socijalni standard i sigurnost) i postmaterijalističkim (samoaktualizacija i individualizacija) vrijednostima (Ilišin, 2010.) Jačanje individualizacije te usporedni pad tradicije i socijalnih institucija, povećava vlastitu odgovornost pri donošenju odluka o tome što je dobro, a što ne, kao i vlastito odlučivanje o tome koje će sile

uvažiti, a koje ignorirati (Ilišin, 2011). Lindh i Korhonen (2010, prema Ilišin, 2011) smatraju da se konstrukcija vlastitog identiteta i vrijednosti događaju u dinamičnom i globaliziranom svijetu, obilježenom nesigurnostima vezanima za zapošljavanje i osiguravanje vlastitog mjesta u društvu, što u mnogima potiče beznađe. U Hrvatskoj je umjesto odmaka od tradicionalnih vrijednosti došlo do retradicionalizacije - revitalizacije tradicionalnih i jačanje materijalističkih vrijednosti te polaganim prihvaćanje postmaterijalističkih vrijednosti, što je usporilo proces modernizacije društva (Ilišin, 2011).

Trenutna skupina mladih može se podijeliti u dvije podskupine. Iako kritičari često govore o podjelama na generacije kao marketinškim alatima, nazivi *generacija Y*, odnosno *milenijalci*, i *generacija Z* su se ustalili. Milenijalci su osobe rođene od 1981. i 1996., tako da u trenutku pisanja imaju između 24 i 39 godina. Često ih se kritizira zbog sebičnosti i lijenosti, no isto tako su oni obrazovaniji, liberalniji i više im je stalo do vlastite individualnosti. Ova generacija fleksibilnija je što se tiče zaposlenja, te će promijeniti više poslova pa čak i industrija, spremni su mijenjati mjesto stanovanja, te će jednostavnije i brže prihvatiti buduće tehnološke napretke. Milenijalci su brojčano prešli generaciju *baby boomera*, te sada čine najveći dio radno sposobnog stanovništva SAD-a, no u većini razvijenih zemalja bit će prva generacija koja živi lošije od prethodne (Boltižar, 2018). Većina istraživanja generacija Y i Z rađena je u SAD-u tako da se ne mogu u potpunosti uzeti kao točna u hrvatskom kontekstu, no slično kao i u zapadnim zemljama, hrvatski milenijalci manje su tradicionalni od starijih generacija, no vrlo se jasno razaznaju podskupine liberalno i konzervativno orijentiranih. Sociologinja za mlade Vlasta Ilišin također navodi da istraživanja pokazuju rast zastupanja konzervativnih vrijednosti u posljednjih petnaestak godina, na primjer po pitanju pobačaja, LGBT+ prava te dolasku izbjeglica i migranata (Boltižar, 2018).

Generacija Z, odnosno oni rođeni nakon 1996. te prije 2010., trenutno ima između 10 i 23 godine i gotovo u potpunosti obuhvaća dobnu skupinu mladih kako ju definira većina svjetskih organizacija. Ova generacija odrasla je s tehnologijom, te drugačiji svijet niti ne poznaju. Zbog toga zahtijevaju olakšan pristup informacijama, a njih primaju i obrađuju vrlo brzo. Svijet generacije Z je obilježen hiperprodukcijom i umreženošću, a mladi teže materijalnom - bržoj zaradi, konzumerizam raste, a sve što rade zahtijeva instantno zadovoljstvo (Reić, 2015). Predviđa se da će ova generacija biti još obrazovanija od milenijalaca (svaka druga osoba bit će visokoobrazovana), te da će promijeniti tržište rada. S obzirom na to da su im informacije dostupnije nego prethodnim generacijama, te se mogu upoznati s drugačijim kulturama, vrijednostima, običajima, pretpostavka je bila da će oni biti otvoreniji, tolerantniji i solidarniji. Unatoč predviđanjima, novija istraživanja otkrivaju da se sve više pripadnika generacije Z vraća

tradicionalnim vrijednostima, domoljublju i nacionalizmu, brinu se uglavnom o vlastitim interesima te su manje socijalno osjetljivi (Reić, 2015). Jedno od mogućih objašnjenja za takav razvoj je nesigurnost. Slično kao i milenijalci, generacija Z gledala je kako se državne ekonomije održavaju na klimavim nogama, a nezaposlenost raste što je uzrokovalo manjak sigurnosti pri planiranju karijere i obitelji, kupnje vlastitih nekretnina i slično. Prema istraživanju Vedrane Spajić Vrkaš i Dunje Potočnik (2013: 145) samo je 35,5 % mladih zaposleno, te prosječno rade tri sata dulje od propisanog i plaćeni su 20 % manje od prosječnog.

Vlasta Ilišin provela je istraživanja 1986., 1999. i 2004. godine u kojima su ispitivane individualne i društvene vrijednosti mladih. Kako je istraživanje prvi put provedeno tijekom socijalizma, mogu se usporediti rezultati iz tog razdoblja i tranzicijskog razdoblja koje je slijedilo. Istraživanja su pokazala da interes za gotovo sve kategorije raste, osim za vojsku i politiku. No dok je interes za politička zbivanja rastao između 1999. i 2004., onaj za vojsku i vojna pitanja ostao je na dnu ljestvice (Ilišin, 2011). Jedna od pretpostavka pada interesa za politiku je da je to kritika političkim institucijama i elitama, a predviđanja su bila da će slično kao što su porasli interes za vjeru i naciju, porasti i interes za politiku. Ovo istraživanje također pokazuje društveni pomak prema hedonizmu i individualizaciji što ide u smjeru međunarodnih istraživanja. Iako interesi za vjeru i naciju raste, oni su svejedno na začelju s politikom i vojskom što ukazuje na distanciranje mladih od društvenosti (Ilišin, 2011), a to znači i manja angažiranost u smislu političke participacije.

4.3 Politička participacija mladih

Trenutne generacije mladih odrasle su u okruženju koje se strelovito promijenilo u kratkom vremenu. Uvjeti u kojima su odrasli milenijalci i generacija Z oblikovala je njihov odnos prema politici. S jedne strane, govori se o apatiji mladih prema politici, a s druge, se bilježi rast novih oblika političke participacije. Predviđa se da bi svaki deseti birač na predsjedničkim izborima u SAD-u 2020. trebao biti pripadnik generacije Z (Cilluffo i Fry, 2019), što znači da bi političke institucije trebale poticati participaciju jer za pripadnike ove dobne skupine proces socijalizacije još nije završen i veće su mogućnosti da oni koji od mladosti sudjeluju u donošenju političkih odluka to nastave činiti i u odrasloj dobi.

Trend udaljavanja mladih od konvencionalne politike objašnjava se teorijom životnog ciklusa koja tvrdi da je niža participacija produkt životnog iskustva oblikovanog promjenama individualnih okolnosti, a kako se mijenjaju okolnosti tako se mijenja i političko ponašanje (Ilišin, 2014: 222). S porastom godina života povećava se i politička participacija, dok je mladost uglavnom razdoblje

učenja o politici. Političke kompetencije pretpostavka su za odgovorno sudjelovanje građana u demokraciji te se njima treba pridati posebna pažnja u kontekstu mladih zato što je to posljednje razdoblje gdje većina pripadnika kohorte sudjeluje u formalnom obrazovanju što je za mnoge jedini način učenja o političkom sustavu. Budući da se od izabраниh predstavnika očekuju određene kompetencije i oni koji ih biraju trebali bi imati osnovna znanja o funkcioniranju određenog demokratskog sustava. Tihomir Žiljak (2002, prema Kovačić i Vrbat, 2014: 61) navodi tri razine kompetentnosti:

„kognitivne kompetentnosti (kompetentnost pravne i političke naravi, poznavanje današnjeg svijeta, proceduralna kompetentnost, poznavanje načela i vrijednosti ljudskih prava te demokratskog građanstva); afektivne kompetentnosti (etičke kompetentnosti i izbori vrijednosti); sposobnosti za djelovanje (društvene kompetentnosti), sposobnost suživota i suradnje s drugima, sposobnosti za rješavanje konflikata sukladno načelima demokratskog prava, sposobnosti za sudjelovanje u javnoj raspravi.“

Politička znanja i kompetentnosti omogućuju bolje shvaćanje utjecaja javnih politika na njihovu zajednicu i interese te tako lakše mogu argumentirati svoje političke odluke i razumjeti vlastitu ulogu u političkom procesu (Kovačić i Vrbat, 2014). Budući da u hrvatskom obrazovnom sustavu još uvijek ne postoji građanski odgoj kao zaseban predmet, većina mladih svoja politička znanja dobiva slušanjem predmeta Politika i gospodarstvo, ako je on u programu njihove srednje škole, ili su prepušteni nekom obliku samoedukacije. Istraživanje koje su proveli Marko Kovačić i Ivana Vrbat (2014) na mladima u Zagrebu pokazalo je kako su mladi svjesni svojeg neznanja i ne smatraju se politički kompetentnim osobama, te 80 % sudionika smatra da je formalni obrazovni sustav ishodišno mjesto razvijanja političkih kompetencija i da jedan predmet tijekom školovanja nije dovoljan. Istraživanje Vlaste Ilišin (Ilišin i dr., 2013 prema Ilišin, 2016: 96) također pokazuje da svaki drugi sudionik mlađi od 18 nikada s roditeljima ne razgovara o društvenim i političkim događajima, odnosno najmanje dvije trećine anketiranih odrasta u obiteljima koje nisu sklone građanskom i političkom aktivizmu.

Ono što je pozitivno iz tog istraživanja je da su anketirani pokazali visoku razinu vještina kao što su kritičko mišljenje i sposobnost logičnog i induktivnog razmišljanja što stvara dobru osnovu za daljnji razvoj političkih kompetencija. Slično istraživanje provedeno je na maturantima s područja cijele države, no ovdje je njihovo znanje bilo testirano te su u prosjeku odgovorili točno na devet od devetnaest postavljenih pitanja. Najviše znanja pokazali su iz temeljnih političkih pojmova, a najmanje iz informiranost o aktualnim političkim zbivanjima (Bagić i Gvozdanić, 2015: 9-10).

Druga istraživanja (Ilišin, 2005; Ilišin i dr., 2013; Ilišin, Spajić Vrkaš, 2015) također su pokazala da srednjoškolci pokazuju nižu razinu psihosocijalne zrelosti, slabije razumijevanje demokracije i manju uključenost u društvene i političke procese u usporedbi s drugim podskupinama mladih (Ilišin, 2016).

Upitno je koliko politički nekompetentni građani mogu sudjelovati u političkim procesima te koji oblici participacije će u takvim uvjetima biti najčešći. Prevladava mišljenje da su mladi razočarani političkim sustavom, što je vidljivo niskom izlaznošću na izbore, ali i malim brojem mladih političara. Profesor Dražen Lalić za Jutarnji list izjavio je kako su mladi prepoznali dvostruke standarde političara koji zagovaraju slobodu i liberalnost, a rade u vlastitim interesima te su se zbog toga distancirali od tradicionalne politike (Boltižar, 2018). Istraživanje Vlaste Ilišin „Mladi i politika: trendovi (dis)kontinuiteta“ (2017) potvrđuje tu tezu: 45,2 % mladih su bez stranačke preferencije, 54,3 % ih je u potpunosti nezainteresirano za politiku, a niti jedna od institucija navedenih u istraživanju nemaju većinsko povjerenje mladih, dok njih sedam bilježi većinsko nepovjerenje koje ide prema averziji: političke stranke, Vlada Republike Hrvatske, Sabor, lokalne vlasti, pravosuđe, televizija i tisak. Autorica je u istom istraživanju rangirala neke oblike političke participacije te iako je spremnost izlaska na izbore pala za 16 % između 2004. i 2013., ipak je 68,6 % sudionika izjavilo da je uglavnom ili u potpunosti spremno izaći na izbore. Istraživanje je također pokazalo porast u broju onih koji su se spremni priključiti radu političkih stranaka, no to je i dalje samo oko 20 % njih. Rezultati govore da je gotovo 11 % mladih učlanjeno u političke stranke, što je daleko više nego u deset najrazvijenijih europskih zemalja gdje se brojke kreću između 1 i 6 % (Ilišin, 2017: 216), no treba imati na umu da je participacija mladih u Europi također ispodprosječna. Zanimljivo je što povjerenje u političke stranke pada, dok se učlanjivanje mladih povećava. Jedno od saznanja iz istraživanja političkih stavova i participacije studenata na nekoliko hrvatskih sveučilišta pokazalo je da su studenti Sveučilišta u Osijeku najmanje zainteresirani za politiku, no njihovo članstvo u strankama je iznadprosječno (Ilišin, 2014). Ovdje bi se moglo zaključiti da iza učlanjivanja ipak stoje motivi koji nisu vezani za političke ideale nego imaju veze s ekonomskom situacijom u kojoj se zemlja nalazi, percepcijom raširenosti nepotizma i korupcije i visokom nezaposlenošću mladih.

Aktivnosti kao što su organiziranje humanitarnih akcija i davanje novčanih priloga u takvim akcijama, organiziranje štrajka, sudjelovanje na uličnim prosvjedima i pokretanje građanskih inicijativa zabilježili su rast, pa se može zaključiti da su mladi spremni sudjelovati u izvaninstitucionalnim oblicima participacije te da su postali više senzibilizirani za potrebe skupina i pojedinaca čije se potrebe ne mogu riješiti putem institucija (Ilišin, 2017). Izvaninstitucionalni

oblici participacije smanjuju dobne i rodne razlike koje su prisutne u institucionalnoj političkoj participaciji, no izraženije postaju razlike u obrazovanju i socioekonomskom statusu. Nejednakosti u političkoj participaciji počinju već od one mladih, budući da kasnije u političkim aktivnostima uglavnom nastavljaju sudjelovati oni koji su visoko obrazovani ili višeg socijalnog porijekla što ponovno dovodi do toga da veliki broj mladih i dalje ostaje isključen iz političkih zbivanja (Ilišin, 2016).

Istraživanje stavova mladih u jugoistočnoj Europi zaklade *Friedrich Ebert* pokazalo je da se ne osjećaju samo mladi u Hrvatskoj isključeno iz politike. Diljem regije mladi se služe neformalnim strategijama preživljavanja u državama koje slabo funkcioniraju, neki se iseljavaju, neki slabim sudjelovanjem u politici i civilnom društvu daju do znanja koliko ne vjeruju u politički sustav, no ima i onih koji se aktivizmom bore protiv nacionalizma, korupcije i nedodirljivosti političkih elita. Mnogi su uključeni u volontiranje i događanja u njihovim zajednicama te imaju čvrste ideološke i moralne stavove o tome kako bi njihovo društvo trebalo izgledati (FES, 2019). Na jednoj strani spektra su oni koji takve stavove izražavaju čvrstim nacionalizmom i konzervativnim stajalištima, što ide na ruku s retradicionalizacijom koja je zabilježena u istraživanjima hrvatskih autora, no na drugom kraju su oni čiji stavovi navode idu prema lijevo orijentiranim opcijama politike i mogli bi se svrstati u globalni trend "milenijskog socijalizma". Istraživanja Europske komisije također pokazuju da je 64 % mladih Europljana izašla na izbore unatrag tri godine i da se izborna participacija povećala za 18 % u odnosu na prijašnje istraživanje (*European Commission*, 2018).

Usredotočenost na sadašnjost i želja za brzim rezultatima koji su karakteristika trenutnih generacija mladih odrazili su se i na njihovu političku participaciju te preferiraju izvaninstitucionalne političke i civilne aktivnosti koje su fokusirane na rješavanje preciziranih problema s kojima se oni suočavaju. Nedavni primjeri toga su protesti *March for Our Lives*, koji su organizirali američki srednjoškolci 2018. godine nakon pucnjave u školi Marjory Stoneman Douglas u saveznoj državi Floridi kada je četrnaest učenika i troje zaposlenika škole ubijeno. Ovaj događaj je ponovno skrenuo pozornost na problem oružja u SAD-u i prema mnogima nedovoljno strogim zakonima držanja oružja. Podaci govore da je na protestima taj dan sudjelovalo između 1.380.666 i 2.181.886 ljudi na 763 lokacije diljem SAD-a, čime je ovaj protest postao treći najveći jednodnevni protest u povijesti zemlje, te najveći u organizaciji učenika ili studenata od prosvjeda proti rata u Vijetnamu 1969. godine (Bond, Chenoweth, Pressman, 2018). Također su kompanije pozvane na bojkot i prekid suradnje s Nacionalnom asocijacijom za oružje (*National Rifle Association- NRA*) što je mnogo njih i učinilo, a na *midterm* izborima (izbori koji se događaju nakon dvije godine mandata aktualnog predsjednika u kojima se bira oko trećina senatora i svi predstavnici u Zastupničkom

domu) te godine izlaznost mladih birača povećala se za 47 % u odnosu na prijašnje *midterm* izbore što označava najveći odaziv mladih birača u američkoj povijesti, te je 46 kandidata koje je podržavala NRA izgubilo izbore (March for Our Lives, pristupljeno 18.8.2020).

Sam događaj, ali i cijela kampanja popraćena je putem društvenih mreža koje su postale široko dostupna platforma za političku participaciju koju mladi znaju koristiti i na kojoj već provode nekoliko sati dnevno. Internet je postao glavni izvor informacija, najviše putem elektronskih oblika postojećih medija što nije ugrozilo poziciju televizije budući se i ona prati online. S obzirom na sve može se zaključiti da se mladima nudi niz opcija političke participacije, a oni imaju tendenciju kombinirati tradicionalne i novije oblike koristeći sredstva koja su im najdostupnija. Porast angažmana u određenim aktivnosti svakako je pozitivan pomak, no ne treba zanemariti pad u tradicionalnim oblicima participacije budući da oni ipak izravnije utječu na promjene u političkom okruženju. Politički akteri, bilo stranke ili institucije trebale bi više pažnje dati ovoj skupini društva jer će svaka generacija mladih kad-tad postati većina u glasačkom tijelu te o njima ovisi stanje i napredak demokracije, stoga je važno obrazovati i motivirati za sudjelovanje od samog početka.

5. MEDIJI KAO AKTERI U POLITIČKOM OKRUŽENJU

Uloga medija u demokratskom društvu, kakvih je danas većina, je neosporna. Nekada se živjelo u manjim zajednicama gdje je odnos građana i onih na vlasti bio neposredniji, a pitanja i problemi mogli su se rješavati licem u lice ili eventualno pismenim putem, no kako su društva rasla, a političke elite dobivale više moći tako je nastala potreba za medijima kao posrednicima u komunikaciji između civilnog društva i političkog vrha.

Iako danas možemo govoriti o više oblika demokracije, neke osnovne pretpostavke moraju se ostvariti kako bi se društvo moglo nazivati demokratskim. Jedna od njih je sloboda govora, a povezano s time i sloboda medija. Prema Thomasu Meyeru (2003: 7), demokracija nije moguća bez političke javnosti koja je funkcionalna u toj mjeri da osposobljava pojedince da samostalno odlučuju i djeluju. Pravo na slobodu izražavanja i informiranja, kao i pravo na informirani izbor zapisani su u konvencijama Ujedinjenih naroda. Iako mediji nisu garancija demokratskog društva, oni su svakako preduvjet za oblikovanje istoga budući da su za mnoge građane primarni izvor informiranja, ali i platforma na kojoj političke stranke mogu predstaviti svoj rad. Uloga medija u tom odnosu započela je još s tiskom, no posebno je došla do izražaja pojavom televizije 60-ih godina 20. stoljeća kada su mediji postali jedni od vodećih nositelja socijalizacije, te upravo zbog toga kroz svoj rad i odabir informacija koje prenose javnosti imaju odgovornost prema društvu (Čerkez, 2009). U zapadnoeuropskim i sjevernoameričkim društvima mediji su bili meta i kritika i pohvala, no uz brz razvoj tehnologija predviđa se i sve veća prisutnost elektroničkih medija u svakodnevnom životu te se može pretpostaviti da će mediji i dalje uživati ulogu sile u političkom okruženju.

5.1 Funkcija medija u demokraciji

Mediji danas predstavljaju najutjecajnije posrednike u formiranju općih interesa, kao i glavne prijenosnike informacija i komunikacije. Suodnos medija i politike stalno se mijenja, no vrlo je jasno da oba sustava imaju utjecaj na rad drugoga. Masovni mediji su institucije koje zadovoljavaju potrebu društva za javnom komunikacijom u kojoj svi pripadnici društva mogu sudjelovati (Peruško, 2011:17). Medijske institucije djeluju unutar medijskog sustava koji je reguliran zakonima koji donose politički akteri, tako da se politički i medijski sustav isprepliću već u samom početku. U prethodnim poglavljima pokazano je da mnogi faktori utječu kako na demokraciju, tako

i na političku participaciju, i dok mediji nisu jedini faktor, svakako su bitni. Mediji se kao i demokracija stalno mijenjaju i prilagođavaju trenutnim promjenama, ali oni isto tako čuvaju kontinuitet i stabilnost zbog načina na koji prate politiku (Dahlgren, 2009). Može se reći da si politika i mediji međusobno pomažu: politika koristi medije kao sredstvo uspostavljanja moći i nadređenosti, a mediji na politiku djeluju svojom informacijskom moći i ekonomskim značajem (Čerkez, 2009). Obje strane pokušavaju iskoristiti moć one drugu, pa se recimo u autoritarnim režimima digitalni mediji koriste pri zastrašivanju onih koji se tom režimu protive, dok u liberalnim demokracijama elite imaju moć nad kontrolom agende dovodeći na vidjelo određena pitanja i uvjete diskusije.

Različiti autori naveli su funkcije koje masovni mediji obavljaju u kontekstu politike. Prema Kennethu Jandi (1992, prema Čerkez, 2009: 33), pet je funkcija medija: prenošenje i tumačenje vijesti, utjecanje na mišljenje građana, utvrđivanje programa vladinih akcija i socijalizacija građana u odnosu na politiku. U kontekstu deliberativne demokracije Norris i Odugbemi (2010) odredili su tri uloge koje mediji minimalno moraju ispuniti: uloga čuvara (*watchdog*), uloga definiranja agende (*agenda setting*) i uloga omogućavanja ulaska u javnu sferu (*gatekeeping*). Kao čuvari, mediji imaju odgovornosti pomoći čuvati javne interese i tražiti odgovornost onih koji su na vlasti kada dođe do malverzacije, pronevjere i korupcije. Kao *agenda setteri* moraju dizati svijest o gorućim društvenim problemima te skretati pažnju javnosti na zajedničke interese, informirati vlasti o tim problemima te informirati međunarodnu zajednicu o njima. Kao *gatekeeperi* moraju predstavljati i uklopiti više različitih mišljenja u izvještavanje kako bi osigurali raznolikost argumenata u javnoj deliberaciji (Norris i Odugbemi, 2010: 15).

Friedhelm Neidhardt (1994, prema Meyer, 2003: 10-11) opisao je tri funkcije koje javna politička komunikacija treba ispunjavati: funkcija transparentnosti (svaki građanin mora imati priliku vidjeti i razumjeti što se događa u politici i bitnim procesima unutar njegova društva), funkcija vrednovanja (sučeljavanje različitih relevantnih mišljenja, tema i informacija treba zainteresiranom građaninu omogućiti vrednovanje vlastite pozicije u svjetlu drugih), funkcija orijentacije (u susretu informacija i argumenata u javnom prostoru mora se moći izgraditi javno mnijenje koje je građaninu razumljivo i prema kojemu se može samostalno orijentirati). Lisa Müller (2014) sintetizirala je svoje istraživanje navodeći dvije funkcije kojima mediji doprinose demokraciji: informiranje i raznolikost. Funkcijom informiranja, koju naziva i vertikalna funkcija, mediji moraju garantirati vertikalnu komunikaciju od vrha političke elite do što većeg broja građana kako bi im omogućili racionalno donošenje političkih odluka. Funkcija raznolikosti, odnosno horizontalna funkcija, trebala bi osigurati horizontalnu komunikaciju između građana, posrednika i političkih

predstavnik kako bi se mogla pokazati raznolikost interesa unutar društva i omogućiti javna rasprava (Müller, 2014: 6).

Svaki model demokracije uključuje određenu prisutnost medija u političkom sustavu kako bi se doista moglo govoriti o demokraciji, no različite funkcije bit će izražene ovisno o modelu demokracije, ali i događajima u političkom sustavu. Na primjer, Pippa Norris (2000: 23) je identificirala tri političke funkcije medija tijekom izborne kampanje: građanski forum za pluralističku debatu, čuvar građanskih i političkih sloboda i agent mobilizacije (*mobilizing agent*) za javnu participaciju. Kao građanski forum pretpostavlja se da bi mediji trebali služiti kao najosnovnija veza za efikasno komuniciranje vladajućih i građana, a pri tome moraju pružiti dovoljno prilika za političku debatu političara, komentatora, analitičara uz mogućnost sudjelovanja javnosti (Norris, 2000: 25-26). Također navodi kako u takvom odnosu mediji horizontalno povezuju političke aktere, a vertikalno aktere i glasačko tijelo. Prioritet se daje političkim strankama koje kao predstavnici institucija nominiraju kandidate i snose odgovornost vladanja, te one pokušavaju putem političkog marketinga utjecati na medije kako bi njihove politike došle do građana (Norris, 2000: 26). Mediji bi trebali znati procijeniti koje teme su od interesa građana te pružiti građanima priliku da izraze zabrinutosti i preferencije strankama i izabranim predstavnicima. Uloga čuvara jedna je od najpoznatijih uloga medija i podrazumijeva da oni drže dužnosnike državnih institucija, nevladinih udruga i kompanija u privatnom vlasništvu odgovornima za njihove postupke. Ova funkcija također se može smatrati vitalnom za zaštitu građanskih sloboda i političkih prava, razotkrivanjem djelovanja vlade i velikih korporacija javnosti. Pri tome nije dovoljno da novinari samo prenose informacije koje su im poslali odjeli odnosa s javnošću stranaka ili institucija, nego uz te informacije moraju pružiti kritičke analize, interpretacije i relevantne komentare kako bi po/mogli čitateljima ili gledateljima smjestiti te informacije u kontekst (Norris, 2000: 29). Može se smatrati da su mediji uspjeli u izvršavanju treće funkcije, mobilizacije za participaciju, onda kada potiču učenje o politici i javnim temama, stimuliraju interes i diskusiju na najnižim razinama (*grassroots*)i ako potiču sudjelovanje i građansku angažiranost koja uključuje glasanje, ali i druge dostupne kanale (Norris, 2000: 29-30).

Tri suvremena modela demokracije koja su obrađena u drugom poglavlju- elitistička, participativna i deliberativna, imaju različita očekivanja od medija ovisno o poželjnom stupnju uključenosti građana. U elitističkoj demokraciji gdje se participacija građana ne potiče i njezin glavni oblik je izlazak na izbore, očekuje se da građani budu dobro informirani te imati osnovno znanje o društvu i političkom sustavu kako bi mogli donijeti najbolje odluke. Mediji u tome ponajviše imaju ulogu informiranja o temama koje nameću političke elite (*agenda setting*) te funkciju čuvara tako što

nadziru rad političara. Očekuju se standardi neutralnosti i nepristranosti u novinarstvu pri čemu bi mediji trebali zadobiti povjerenje građana, a smatra se da mediji nisu ispunili svoju ulogu ako ne proizvode dovoljno sadržaja o radu stranaka i političkih elita u vrijeme kampanja čime onemogućuju informirano sudjelovanje građana na izborima (Strömbäck, 2005 prema Vozab, 2019: 38). Participativna demokracija očekuje više sudjelovanja od građana, što znači da bi oni osim osnovnih znanja trebali imati i dodatne kompetencije kako bi mogli participirati na više načina, a bitno je da građani budu i zainteresirani za društvo oko sebe te željni sudjelovati u procesima demokracije. Shodno tome, uloga medija nije isključivo prenošenje informacija nego je važnija uloga mobilizacije koju je spomenula Pippa Norris. Mediji bi trebali poticati politički interes, informirati o trenutnim društvenim problemima, ali i o tome kako funkcioniraju društveni i politički procesi i sustavi. U takvom okruženju politika bi se trebala predstavljati kao proces u kojem sudjeluju svi, a ne samo natjecanje političkih elita, te bi se građanima trebala omogućiti veća prisutnost u medijima i sudjelovanje u oblikovanju agende (Vozab, 2019: 40). Strömbäck (2005, prema Vozab:2019) smatra da mediji ne ispunjavaju svoju ulogu u participativnoj demokraciji kada uokviruju politiku kao natjecanje političara u kojima građani nemaju veliku ulogu, osim u izbornim godinama. Time se smanjuje motivacija za sudjelovanjem budući da se građane stavlja u ulogu gledatelja umjesto ravnopravnog sudionika političkog procesa što rezultira osjećajem nemoći, cinizma i alijenacije od politike (Vozab, 2019: 40-41). U deliberativnoj demokraciji odluke se donose nakon javne rasprave, koja bi trebala biti nepristrana, racionalna i u kojoj su svi sudionici, njihova mišljenja i argumenti, jednaki. Očekuje se da su građani ne samo politički informirani i motivirani za participaciju, nego da su sposobni slušati i uvažiti tuđe vrijednosti i stavove (Vozab, 2019). Kako bi deliberativna demokracija bila moguća mediji moraju stvarati forume za javnu raspravu u kojima se poštuju nepristranost, racionalnost, iskrenost i jednakost sudionika (Strömbäck, 2005 prema Vozab, 2019: 41). Javni medijski servisi su u teoriji idealan institucionalni prostor za takvo djelovanje medija, budući da nisu pod komercijalnim pritiskom, upravljačko i organizacijsko tijelo im je sastavljeno od predstavnika različitih društvenih i političkih skupina, a sadržajno bi trebalo biti dovoljno raznoliko da se ispune uvjeti raznolikosti te omogući debata (Karppinen, Moe i Svensson, 2008 prema Vozab, 2019: 41). No kao što je to često slučaj, a može se vidjeti i na primjeru hrvatskog javnog medijskog servisa, njihov status i zakonom donesene regulacije ne garantiraju potpuno nepristranost kao ni prednost nad komercijalnim medijima.

Očekivanja su bila da će razvoj novih tehnologija pogodovati razvoju demokracije i stvoriti nove virtualne prostore za građansku participaciju, kao i unaprijediti postojeće oblike one institucionalne. Iako su političke stranke u početku prigrlile internet, pokazalo se da mu je primarna

funkcija ipak marketinška, a komunikacija uglavnom jednosmjerna. Neovisno o tome, internet je promijenio političku komunikaciju kao i medijski sustav te pružio mogućnost građanima da sudjeluju u stvaranju političkih sadržaja i postavljanju agende, no istovremeno je utjecao na promjenu uloge postojećih masovnih medija i promjene u načinu na koji se mediji koriste.

5.2 Promjene u navikama korištenja i utjecaj medija

Mladima se često prigovara da provode previše vremena pred ekranom, bilo televizije, mobitela ili računala. Brz razvoj digitalnih tehnologija doveo je do toga da gotovo svaki posao, edukacija ili zabava uključuje ekran u nekom obliku. No, mladi nisu ovdje jedini čije se vrijeme pred ekranom povećalo. Američki Zavod za statistiku rada (*Bureau of Labor Statistics*) izračunao je da u prosjeku 2,81 sat dnevno ode na gledanje televizije kod populacije starije od 15 godina, pri čemu najveći broj sati pred televizorom provode stariji od 75 godina što svakako može objasniti umirovljenički status većine u toj populaciji i većim brojem slobodnih sati u danu (*Bureau of Labor Statistics*, 2020).

Kompanija za istraživanje tržišta *Nielsen* (2018) izračunala je da prosječna odrasla osoba u SAD-u prati medije više od 11 sati dnevno, te da interes za vijesti ne pada. U istraživanju su izdvojili kohortu milenijalaca (u dobi od 21 do 37 u 2018. godini) koja u prosjeku provodi 8 sati i 45 minuta u praćenju medija, što je manje od ukupnog prosjeka odraslih- 11 sati i 6 minuta. Ono što također izdvaja milenijalce je da prate medije uglavnom preko mobilnih telefona (29 % putem weba i aplikacija). Oni prate vijesti digitalno- 90 % njih u tijeku jednog mjeseca prati vijesti digitalnim putem, dok ih 61 % prati televizijski. Televizija nije izgubila svoj značaj kada je riječ o prijenosu izvanrednih vijesti ili posebnih događaja kao što su izborna noć, kada bilježi skok u gledanosti kod svih skupina. Ono što se još može primijetiti je vrlo kratko vrijeme koje u danu provedu prateći vijesti direktno, prosječno dvanaest minuta dnevno putem televizije i šest minuta dnevno putem digitalnih medija. Kratak raspon pažnje mladih i ekonomičnost s vremenom znači da mediji moraju više raditi na tome da uopće privuku publiku što je dovelo do novih formata vijesti, ali i pojava kao što je senzacionalizam. Istraživanje Zaklade *Friedrich Ebert* (2019) o mladima u jugoistočnoj Europi 2018/2019 ustvrdilo je da 98 % mladih u Hrvatskoj ima pristup internetu te u prosjeku provode 3,5 sata dnevno na njemu što je najmanje u regiji i još 2,3 sata gledajući televiziju što je u prosjeku s ostalim zemljama. Internet koristi 54 % anketiranih kako bi se informirali te saznali vijesti, a isto toliko ih dijeli sadržaje. Najviše njih koristi Internet za posjet društvenim mrežama i komunikaciju, što nije iznenađujuće (*Friedrich- Ebert- Stiftung*, 2019).

Korištenje mobitela donijelo je mnoge promjene u svijet medija, a jedna pojava koja je u rastu na određenim tržištima je korištenje aplikacija za komunikaciju kao što su *WhatsApp* i *Facebook Messenger* za dijeljenje i diskusiju o vijestima u zemljama kao što su Brazil (53 %), Malezija (50 %) i Južnoafrička Republika (49 %). Ovdje je riječ o grupama ljudi koji se najčešće ne poznaju osobno što olakšava širenje dezinformacija, pa je u tim zemljama i strah od netočnih vijesti (*fake news*) veći, na primjer u Brazilu 85 % anketiranih sumnja u istinitost informacija koje su dostupne na internetu. Povezano s time, na globalnoj razini pada povjerenje u medije pa tek 42 % ispitanih u 39 država vjeruje medijima, a 49 % vjeruje medijima koje oni sami koriste (Reuters, 2019: 9). U nekim državama to je povezano s događajima koji su oblikovali medijsko i političko okruženje, na primjer u Francuskoj je nakon prosvjeda Žutih prsluka 2018. i pristranog izvještavanja medija povjerenje palo za jedanaest postotnih bodova, a jednak pad zabilježen je u Brazilu nakon izbora u kojima je Jaira Bolsonaro postao predsjednik. Slična situacija mogla se vidjeti i tijekom prosvjeda u Srbiji u srpnju ove godine kada je samo jedna televizijska kuća izvještavala s mjesta događaja, dok su ostale, uključujući i javnu televiziju, nastavili s redovnim programom što će zasigurno dodatno naštetiti odnosu medija i građana u kojem ionako tek 33 % građana vjeruje javnoj televiziji (Radojković, 2019: 230).

Osim što gube povjerenje, prema istraživanju *Reutersa* (2019) mediji ne ispunjavaju u potpunosti svoju funkciju informiranja građana jer iako dvije trećine sudionika istraživanja smatra da im dovoljno plasiraju nove informacije kako bi bili informirani, tek malo više od polovice (51 %) kaže da im pomažu razumjeti vijesti, a 42 % smatra da mediji dobro traže odgovornost od političkih, ekonomskih ili društvenih elita što znači da ne ispunjavaju ni ulogu čuvara. U okruženju gdje se određena skupina ne osjeća predstavljenom stvara se potreba za novim medijima, a uz digitalne tehnologije pokrenuti tako nešto je jednostavnije nego ikad. Porast opcija dovodi do fragmentacije publike što prijeti koheziji društva tako što masovne publike postaju ogroman broj izoliranih tematskih publika (Habermans, 2013 prema Vozab, 2019). Tradicionalni mediji moraju se boriti za publiku, zato što imaju i komercijalne ciljeve koje treba zadovoljiti što postaje prioritet, pa su mediji umjesto foruma za raspravu i mjesto informiranja zapravo poduzeća koja ostvaruju profit. Zbog toga plasiraju vijesti koje publika čita kao što su crna kronika ili vijesti o poznatim osobama, što znači da agendu zapravo postavljaju interesi publike, koje koliko i publika, određuju i algoritmi koji prate koje se vijesti najviše otvaraju i komentiraju. U takvoj situaciji ne iznenađuje što mediji ne ispunjavaju svoje funkcije u demokraciji, nego što su uopće izdržali u službi javnosti toliko dugo (Graber, 2003: 148) Takvim razvojem situacije gube i mediji i građani, te se narušava demokratski poredak.

5.3 Prijetnje slobodi medija i novinarstvo u budućnosti

U prethodnim poglavljima opisano je nekoliko zabrinjavajućih smjerova u kojima se kreću mediji, demokracija te društvo. Indeks demokracije upozorio je na rast broja hibridnih ili autoritarnih režima, kao i na njenu generalnu regresiju. Pokušaji kontroliranja medija, kao i direktno plasiranje informacija građanima od strane političkih elita putem društvenih mreža i dijeljenje sadržaja među biračima, narušavaju već ionako krhko povjerenje u medije i u cirkulaciju puštaju lažne vijesti, teorije zavjere, radikalne stavove. Istovremeno, mediji sve više moraju razmišljati o ekonomskim čimbenicima što onemogućuje kvalitetan novinarski rad. Oni pokušavaju pronaći održive poslovne modele, što često znači manji broj novinara tako da novinarstvo kao struka postaje nepoželjno, a i ljudi koji rade u medijima često nemaju završeno formalno obrazovanje. Osim što je ekonomski nepoželjno, može biti i opasno, naročito ako se uđe u istraživačko novinarstvo kakvog nedostaje u medijima. Ubojstvo malteške novinarke Daphne Caruana Galizia 2017. i napad na redakciju francuskog časopisa *Charlie Hebdo* 2015. pokazali su da sigurnost novinara nije samo problem zemalja kao što su Meksiko, Kina ili Saudijska Arabija.

Prema izvješću *Freedom and the Media* organizacije *Freedom House* medijske slobode se pogoršavaju u cijelome svijetu, no trend je najvidljiviji u Europi gdje se primjećuje rast populističkih i ekstremno desnih političkih opcija, Bliskom istoku i Euroaziji gdje su prisutni autoritarni režimi (Repucci, 2019). Iako se novinari u demokratskim državama rijetko šalju u zatvor, postoje drugi načini na koje se može kontrolirati medijski okoliš kako bi na kraju građani dobivali filtrirane, pristrane informacije. Neke od metoda su promjene u vlasništvu podržane od strane vlade, regulatorni i financijski pritisak, javne osude novinara, dodjeljivanje više novčanih sredstava provladinim medijima i preferencijalni pristup državnim informacijama (Repucci, 2019). Nerijetko se takav razvoj događaja može vidjeti s dolaskom desničarskih populista, koji se predstavljaju kao predstavnici oštećene većine u borbi protiv liberalnih elita i etničkih manjima koje rade protiv interesa nacije, a primjer toga je Mađarska u kojoj je 80 % medija u vlasništvu saveznika vlade Viktora Orbána (Repucci, 2019).

Dio odgovornosti za promjene u demokratskim sustavima pripisuje se i medijima koji iskorištavaju i prenose populističke stavove. Smatra se da su mediji kao *Fox News* ili tabloidi u vlasništvu Ruperta Murdocha imali veliku ulogu u uspješnosti kampanje Donalda Trumpa, odnosno uspjehu *Brexita* (Muller, 2020). Ovakav scenarij pokazuje da u procesu medijizacije, odnosno medijskog oblikovanja političkih procesa, medijske institucije nisu neutralne već s razlogom odabiru teme, te

oblikuju konstrukciju političkih preferencija njihove publike (Robles- Morales i Córdoba-Hernández, 2019). Uz razvoj komunikacijskih tehnologija došlo je do procesa disintermedijacije u kojem mediji sve manje sudjeluju kao posrednici između političkih i društvenih institucija i samih građana (Robles- Morales i Córdoba- Hernández, 2019). U teoriji takvo okruženje trebalo bi omogućiti bržu i jednostavniju koordinaciju građana u reagiranju na probleme, i stvoriti raznolikije javno mnijenje, no uz trenutno stanje demokracije takav rezultat je upitan. Iskustvo je pokazalo da se sloboda medija može oporaviti od represije kada se za to pruži prilika, uz pretpostavku da se želja za određenim demokratskim slobodama, koje uključuju i pošteno novinarstvo, nikada neće moći ugasiti (Repucci, 2019). Novi javni prostor koji je nastao u virtualnom svijetu ima potencijala postati novi politički forum, no to ovisi i o daljnjem razvoju tehnologije te rješenjima na pitanja sigurnosti i očuvanja privatnosti. Pred medijima je izazov ne samo zadržavanja publike, nego privlačenja politički raznolike, te mlade publike kako bi i dalje mogli ostvarivati svoju svrhu u demokratskom poretku i služiti javnom interesu.

6. ISTRAŽIVANJE ULOGE MEDIJA U POLITIČKOJ PARTICIPACIJI MLADIH

Ovaj diplomski rad govori o temama demokracije, sudjelovanja mladih u društvu i politici te ulogama medija u tom suodnosu. Kako bi se dalje istražila razina političke participacije mladih u Hrvatskoj provedeno je istraživanje čiji rezultati slijede.

6.1 Ciljevi i hipoteze istraživanja

Glavni cilj istraživanja je istražiti motiviranost za političku participaciju kod mladih, u kojim oblicima se najčešće događa i koji su razlozi njihove potencijalne nezainteresiranosti. Također će se istražiti tko ili što ima najviše utjecaja pri donošenju političkih odluka na odabranu skupinu, a kako tema uključuje i medije istražiti će se i njene navike korištenja medija, povjerenje u medije i koliki utjecaj imaju medijska izvještavanja u političkoj participaciji anketiranih.

Obradom podataka prikupljenih anketnim upitnikom potvrdit će se ili opovrgnuti sljedeće hipoteze:

H1: Politička participacija mladih u Hrvatskoj je niska.

H2: Mladi češće sudjeluju u izvaninstitucionalnim oblicima političke participacije.

H3: Stariji i više obrazovani sudionici participirat će češće.

H4: Za mlade mediji nemaju veliku ulogu pri donošenju političkih odluka.

H5: Mladi će više pratiti medije tijekom izbornih kampanja.

6.2 Metodologija istraživanja

Tijekom istraživačkog dijela rada koristili su se primarni podaci dobiveni metodom anketnog istraživanja. Ova metoda pripada skupini ne-eksperimentalnih oblika istraživanja, koja „kao osnovni izvor podataka koristi osobni iskaz o mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju, pribavljen odgovarajućim standardiziranim nizom pitanja“ (Milas, 2009: 395). Ankete se u društvenim znanostima provode u različite svrhe, no najčešće kako bi se ispitala rasprostranjenost neke pojave ili učestalost nekog ponašanja, te kako bi se upoznao sa stavovima i mišljenjima populacije o određenim društvenim problemima, tako da se ankete najčešće povezuju s ispitivanjima javnom mnijenja (Milas, 2009: 397). Tradicionalno su se ankete provodile izravnim

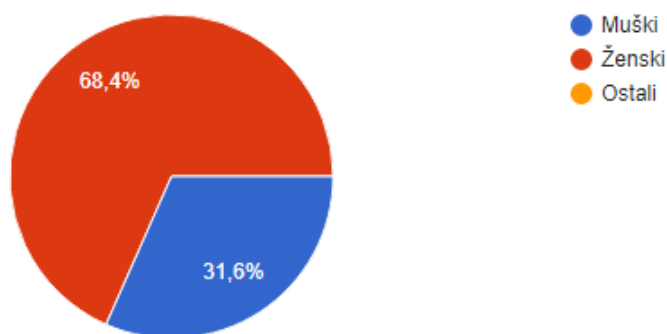
kontaktom, telefonskim ili poštanskim putem, no danas su sve učestalije online ankete. Online ankete snižavaju troškove njihovog provođenja, prednost im je brzina širenja, osiguravaju anonimnost sudionika, te zaobilaze jedan od glavnih nedostataka telefonskog ili izravnog ispitivanja, a to je utjecaj anketara na odgovore. No kao i svaka istraživačka metoda, anketa ima svojih nedostataka, a u pitanju ankete provedene putem interneta teže je doći do reprezentativnog uzorka, a njezino rješavanje podrazumijeva određene tehničke uvjete kao i digitalne vještine.

Istraživanje je provedeno među populacijom između 15 i 30 godina, kako bi se obuhvatila dobna granica mladih prema definiciji Europske unije. Anketni upitnik provedenom je na prigodnom uzorku, to znači na uzorku koji je tijekom istraživanja iz određenih razloga bio dostupniji (Milas, 2009: 406). Ukupno je na anketni upitnik odgovorilo 117 osoba, a upitnik se distribuirao putem društvenih mreža *Facebook* i *Instagram* u razdoblju od jednog tjedna od 22. do 29. kolovoza 2020. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno i dobrovoljno. Upitnik se sastojao od 21 pitanja, od čega su dva pitanja imali sedam, odnosno devet potpitanja. Pitanja su bila zatvorenog tipa, uz mogućnost upisivanja vlastitih odgovora na četiri pitanja. Kako bi se spriječio zamor i nezainteresirano odgovaranje sudionika postavljena su pitanja od kojih se moglo očekivati da će doprinijeti donošenju kvalitetnih zaključaka. Tematski su pitanja podijeljena u tri cjeline: pitanja o političkoj participaciji koja su obuhvaćala i pitanja o političkoj opredijeljenosti, te kompetencijama sudionika; pitanja o navikama korištenja medija, te na kraju demografska pitanja.

6.3 Demografske osobine sudionika istraživanja

Anketu je ispunilo ukupno 117 sudionika, a osim njihovih političkih stajališta i navika korištenja medija zabilježeni su i određeni sociodemografski podaci. Njih 68,4 % su žene i 31,6 % su muškaraci.

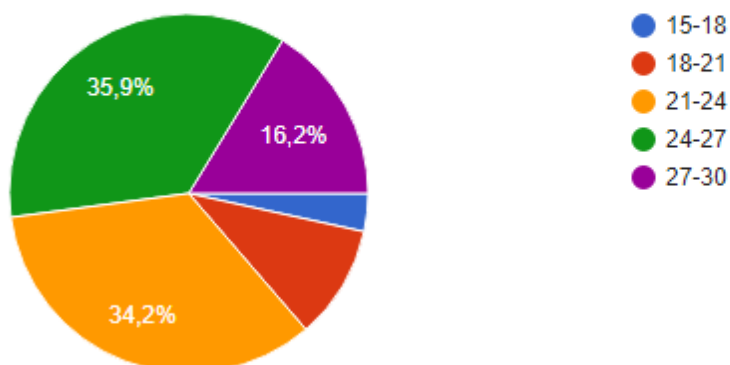
Spol
117 odgovora

Grafikon 1. Spol sudionika (N= 117)

Ciljana skupina bila je u dobi od 15 do 30 godina, te su u anketi navedeni intervali od 3 godine po kojima su se anketirani svrstavali u dobne skupine. Najveći dio njih je u dobi između 24 i 27 godina (35,9 %), zatim od 21 do 24 godine (34,2 %), a treća je po broju skupina između 27 i 30 godina (16,2 %).

Dob
117 odgovora

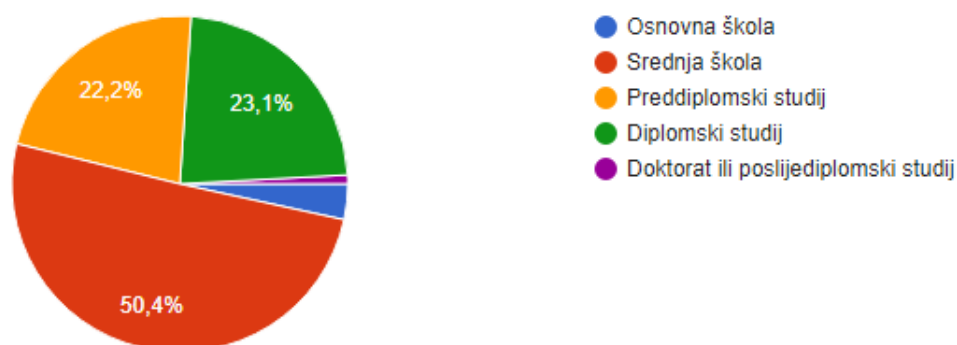

Grafikon 2. Dob sudionika (N= 117)

Najviše sudionika ima srednjoškolsko obrazovanje (50,4 %), zatim slijede oni sa završenim diplomskim studijem (23,1 %) te preddiplomskim studijem (22,2 %).

Najviši završeni stupanj obrazovanja

117 odgovora

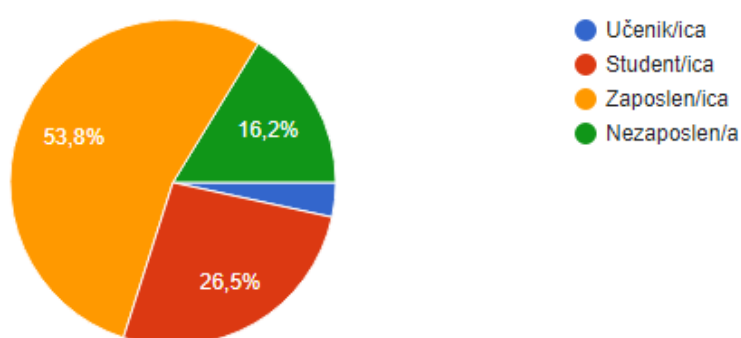

Grafikon 3. Stupanj obrazovanja sudionika (N=117)

Sljedeće sociodemografsko pitanje odnosilo se na trenutni radni status sudionika, a nudile su se četiri opcije: učenik/ica, student/ica, zaposlen/a, nezaposlen/a. Ove četiri skupine odabrane su nakon proučavanja sličnih istraživanja i pretpostavke da se u ciljanoj dobnoj skupini neće naći primjerice umirovljenici. Više od polovine anketiranih je zaposleno (53,8 %), slijede studenti (26,5 %), nezaposlenih je 16,2 % i najmanji broj je onih koji su još u školi, svega 3,4 %.

Trenutni status

117 odgovora

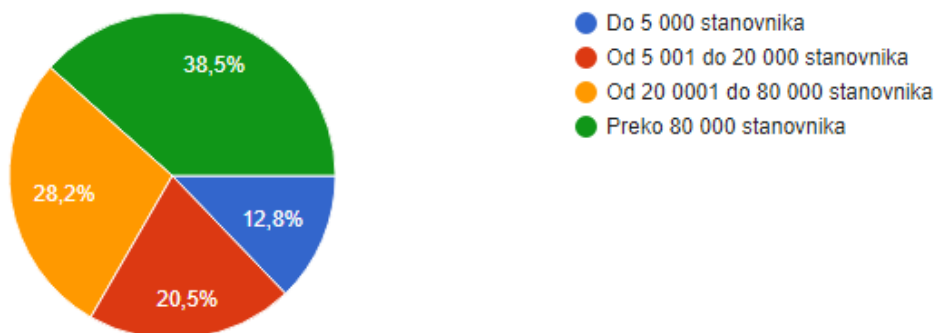
Grafikon 4. Trenutni radni status sudionika (N= 117)

Posljednje sociodemografsko pitanje odnosilo se na veličinu mjesta prebivališta anketiranih. Iz mjesta koja imaju manje od 5.000 stanovnika dolazi 12,8 % anketiranih, 20,5 % dolazi iz mjesta veličine 5.001 do 20.000 stanovnika, 28,2 % dolazi iz gradova koji imaju između 20.001 i 80.000

stanovnika, a najveći dio njih točnije 38,5 % dolazi iz gradova s preko 80.000 stanovnika, odnosno iz jedna od četiri najveća hrvatska grada budući da samo Zagreb, Split, Rijeka i Osijek pripadaju u ovu skupinu gradova.

Mjesto prebivališta

117 odgovora

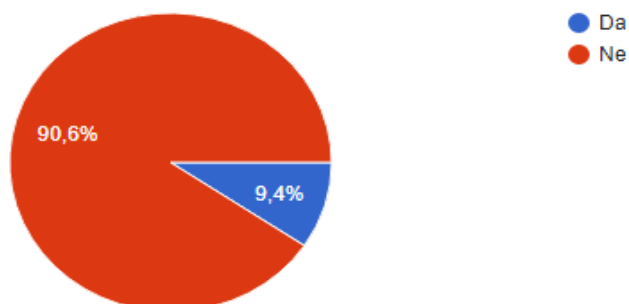
Grafikon 5. Sudionici prema veličini mjesta prebivališta (N= 117)

6.4 Politička participacija sudionika istraživanja

Idućih nekoliko pitanja odnosilo se na političku participaciju, počevši s institucionalnim oblicima kao što su članstvo u političkim strankama te u tijelima vlasti, savjetima mladih, studentskim zborovima, učeničkim vijećima, te organizacijama civilnog društva. Kao što pokazuje Grafikon 6 većina anketiranih nije član niti jedne političke stranke, čak 90,6 %. Sličan rezultat dobiven je istraživanjem Vlaste Ilišin (2017) u kojem je samo 11 % sudionika bilo učlanjeno u neku stranku.

Jeste li trenutno član/ica neke političke stranke ili njezinog pomlatka?

117 odgovora

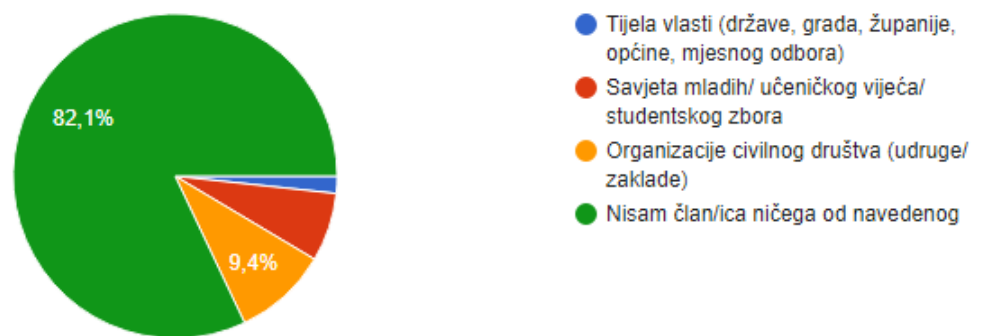

Grafikon 6. Članstvo u političkim strankama (N= 117)

U idućem pitanju proširili smo mogućnost članstva na institucionalne i druge organizacije te su se rezultati djelomično promijenili. No i dalje čak 82,1 % sudionika istraživanja nisu članovi nikakve organizacije civilnog društva, savjeta mladih, učeničkog vijeća ili studentskog zbora, te tijela vlasti na bilo kojoj razini. Tek 9,4 % anketiranih članovi su organizacija civilnog društva, 6,8 % ih je trenutno u studentskim ili učeničkim predstavničkim tijelima i samo 1,7 % ih je trenutno u tijelima vlasti.

Jeste li trenutno član/ica nečeg od navedenog?

117 odgovora

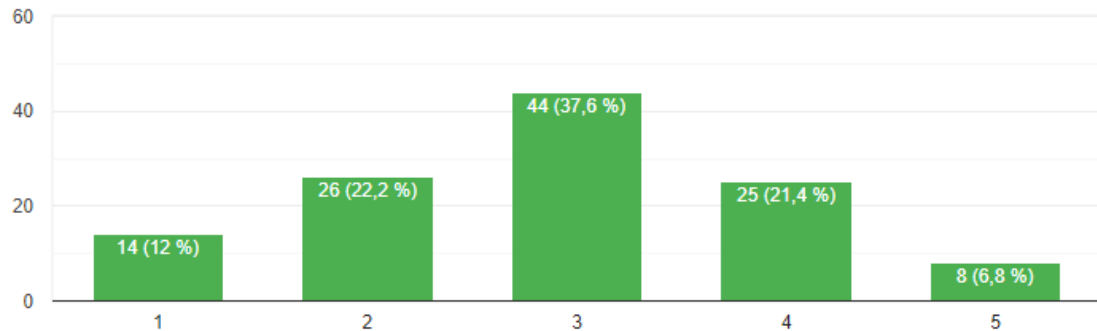

Grafikon 7. Članstvo u drugim organizacijama (N=117)

U jednom od prethodnih poglavlja bilo je riječi o političkim kompetencijama kao pretpostavki za sudjelovanje u demokratskim procesima te važnosti znanja o političkom sustavu kako bi se donosile političke odluke. U svrhu ispitivanja političkih kompetencija anketirani su pitani da procjene vlastite na skali od jedan do pet, gdje jedan označava potpuno nepoznavanje političkih procesa, a pet potpuno poznavanje. Većina sudionika ocijenila je svoje znanje prosječnom ocjenom (37,6 %). Da uopće ne poznaju politiku odgovorilo je njih 12 %, a da uglavnom ne poznaju 22,2 %. Preostali su procijenili svoje znanje nešto iznadprosječnim (21,4 %), a najmanji dio sudionika (6,8 %) reklo je da u potpunosti poznaje politički sustav. Rezultati ne odstupaju od onih dobivenih 2014. u istraživanju Mara Kovačića i Ivane Vrbat gdje su anketirani pokazali nedostatak znanja iz osnovnih političkih pojmova. U oba istraživanja ispitanici su bili samokritični te svjesni svog neznanja.

Molim Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite svoje političke kompetencije (poznavanje političkog sustava, trenutnih zbivanja u vanjskoj i unutarnjoj politici i sl.) pri čemu jedan označava potpuno nepoznavanje politike, a pet potpuno poznavanje.

117 odgovora

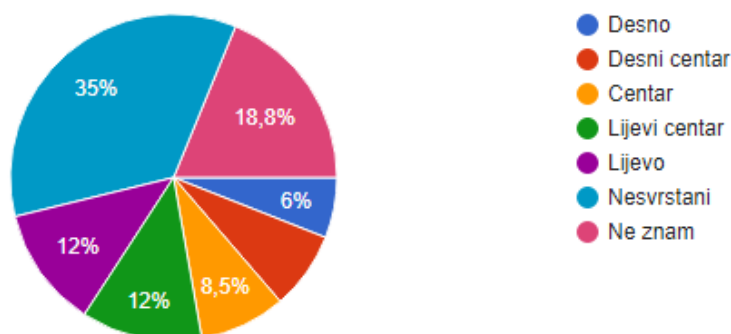

Grafikon 8. Samoprocjena političkih kompetencija (N= 117)

Iduće pitanje odnosilo se na političko opredjeljenje sudionika, kako bi se utvrdilo koje političke opcije su najčešće te postoje li razlike u razinama znanja ili razinama participacije ovisno o ideološkim vrijednostima. Kao mogući odgovori koristili su se prihvaćeni simbolični nazivi za političke orijentacije, umjesto stranaka koje ih predstavljaju u hrvatskoj politici kako određene stranke ne bi utjecale na odabir. Također je napravljena distinkcija između odgovora "ne znam" i "nepristrani" što podrazumijeva da sudionici koji se izjašnjavaju kao nepristrani razumiju razlike između ponuđenih političkih opcija, ali se ne poistovjećuju s njima, dok oni koji su odgovorili "ne znam" ne razumiju ili ne razumiju dovoljno razlike između političkih orijentacija. Iz Grafikona 9 je vidljivo da se većina anketiranih stavila upravo u skupinu nesvrstanih (35 %), a druga skupina su oni koji su odgovorili sa "ne znam" (18,8 %). Ostale skupine su prilično izjednačene, s tim da je opcije lijevo (12 %) i lijevi centar (12 %) izabralo nešto više sudionika nego desno (6 %) i desni centar (7,7 %). Preostalih 8,5 % izjasnilo se kao pripadnici centralne političke opcije.

U koju političku opciju biste se svrstali prema osobnim vrijednostima/ stavovima?

117 odgovora

Grafikon 9. Političke preferencije sudionika (N= 117)

Ako se usporede politička pripadnost i kompetencije, nema zamjetnih odstupanja u odnosu stranačke preferencije i više ili niže ocijenjenih političkih kompetencija. Tablica 1 pokazuje da sudionici koji nisu znali u koju bi se političku opciju svrstali uglavnom su svoje kompetencije ocjenjivali s jedan ili dva, a nitko se nije ocijenio s više od tri. Među nesvrstanim uglavnom su oni koji su svoje kompetencije ocijenili prosječnima, što potencijalno pridonosi i njihovoj odluci da se ne priklanjaju niti jednoj stranci. Među anketiranim koji su se opredijelili za jednu od ponuđenih lijevih, desnih ili centralne opcije, uglavnom su ocijenili svoje znanje ocjenama tri ili više, s tim da su pripadnici lijevog centra i centra u najviše slučajeva ocijenili svoje kompetencije ocjenom 4.

Tablica 1. Usporedba političkih preferencija i samoprocjene političkih kompetencija (N= 117)

COUNTA Političke opcije	Samoprocjena političkih kompetencija					Sveukupno
	1	2	3	4	5	
Centar			2	8		10
Desni centar			5	2	2	9
Desno		1	5		1	7
Lijevi centar	1		4	8	1	14
Lijevo		3	6	3	2	14
Ne znam	9	9	4			22
Nesvrstani	4	13	18	4	2	41
Sveukupno	14	26	44	25	8	117

Nakon političkih orijentacija anketirani su pitani koliko puta su izašli na izbore tijekom posljednjih pet godina. To razdoblje je uzeto budući da se izbori provode u ciklusima od nekoliko godina, što znači da su mogućnosti za sudjelovanje u ovom obliku relativno rijetke. Također između 2015. i 2020. godine izbori su održani sedam puta u Hrvatskoj, a kako bi se olakšalo odgovaranje na pitanje, svi održani izbori su nabrojani su u pitanju. To su redom od najrecentnijih: Parlamentarni izbori 2020., Predsjednički izbori 2019., Izbori za EU parlament 2019., Lokalni izbori 2017., Parlamentarni izbori 2016., Parlamentarni izbori 2015. Dakle najviši broj izlazaka mogao je biti sedam puta. Svi ispitanici su mogli izaći na izbore osim troje koji u trenutku ispunjavanja ankete nisu imali pravo glasa. Gotovo četvrtina sudionika glasovala je na pet izbora, 16,2 % tri puta, 12,8% dva puta, 11,1% četiri puta, a tek je sedmero anketiranih (6%) izašlo na svih sedam izbora. Prosječan broj izlazaka sudionika na izbore je 3,9 puta.

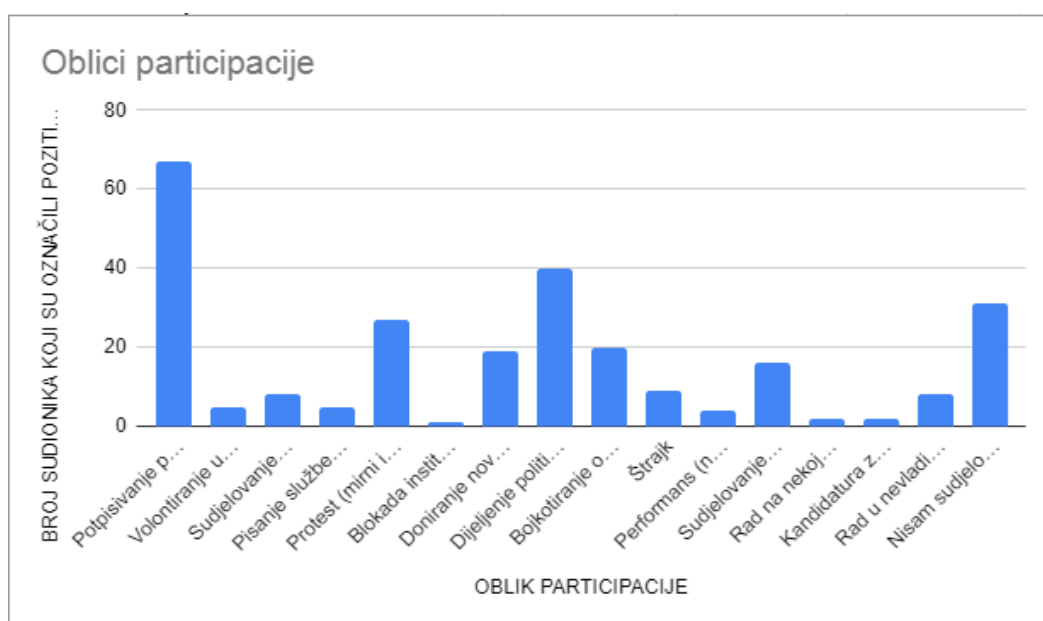
Grafikon 10. Broj izlazaka na izbor u zadnjih pet godina (N=114)

Nekoliko je faktora koji su mogli utjecati na neizlazak na izbore, jedna od kojih je i dob sudionika odnosno možda su neki od njih tek nedavno dobili pravo glasa što je utjecalo na njihov odgovor. Uspoređujući dob i broj izlazaka na izbore, u Tablici 2 može se vidjeti da su oni u dobnoj skupini između 24 i 27 godina izašli glasati najveći broj puta, a nakon njih skupina od 21 do 24 godine, od koji su najmlađi prije pet godina bili maloljetni. Isto tako u toj skupini je najveći broj onih koji niti jednom nisu izašli na izbore, dok su u dvije starije skupine rezultati nešto ujednačeniji. Treba uzeti u obzir da su skupina od 21-24 i 24-27 godina najbrojnije u istraživanju što također utječe na prikazane rezultate. Prosječan broj izlazaka za skupinu 21-24 je 3,1 puta, za skupinu 24-27 godina je 3,5 puta, a za skupinu 27-30 je 4,01 puta što pokazuje da su ipak stariji sudionici u prosjeku više puta izlazili na izbore.

Tablica 2. Usporedba dobnih skupina i broja izlazaka na izbore (N=117)

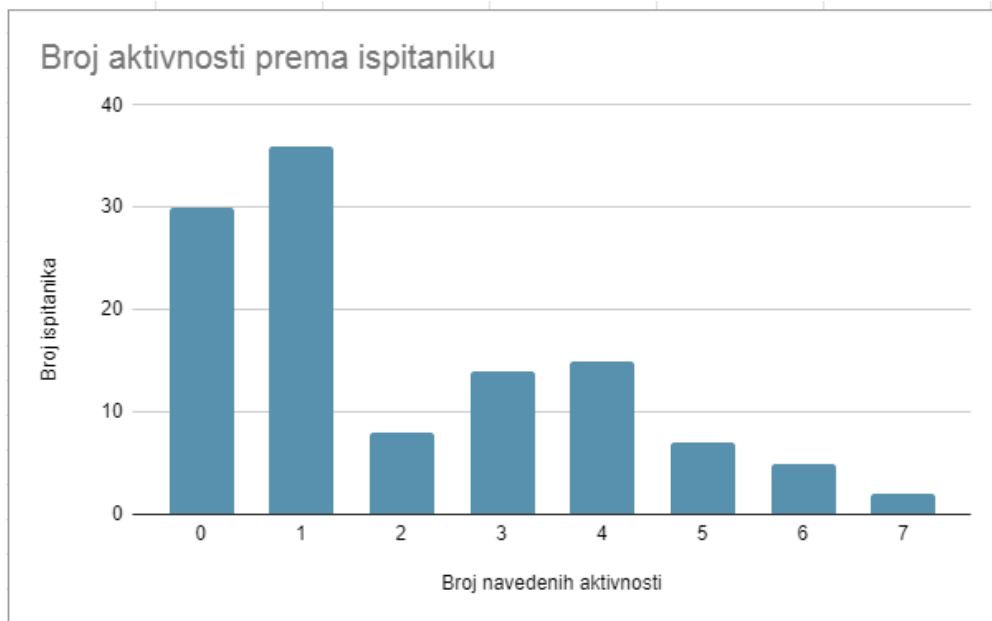
Izlazaka na izbo...	Dobna skupina					Sveukupno	
	15-18	18-21	21-24	24-27	27-30		
0			1	10	5	1	17
1			2	1	4		7
2			4	3	5	3	15
3			2	8	6	3	19
4			2	4	3	4	13
5			1	8	12	4	25
6		1		4	5	1	11
7				2	2	3	7
Nemam pravo gl		3					3
Sveukupno		4	12	40	42	19	117

Sudionicima je zatim dana mogućnost da označe sve oblike političke participacije u kojima su sudjelovali u posljednjih godinu dana. Ovo razdoblje je uzeto budući da su mogućnosti za političku participaciju mnogobrojnije kada se radi o izvaninstitucionalnim oblicima. U pitanju se moglo označiti više odgovora, ponuđeno je šesnaest mogućih te je postojala i mogućnost da se samostalno upiše neka druga aktivnost, no to nitko od anketiranih nije učinio. Što se tiče ostalih oblika političke participacije, daleko najviše sudionika je u posljednjih godinu dana potpisalo peticiju, njih 67. Nakon toga slijedi dijeljenje političkih sadržaja na društvenim mrežama, što je napravilo njih 40, zatim protest- 27 sudionika, zatim bojkotiranje određenih proizvoda ili kompanija-20 sudionika i doniranje novca u određene političke ili civilne svrhe- 19 sudionika. A jedna četvrtina ispitanika nije sudjelovala niti u jednoj od navedenih aktivnosti.

Grafikon 11. Oblici političke participacije sudionika (N=117)

Daljnja obrada podataka pokazala je da je najveći broj anketiranih- jedna trećina (36), sudjelovao u samo jednom obliku političke participacije, a to je najčešće bilo potpisivanje peticija. Grafikon 12 pokazuje da je tek nešto manje onih koji ni na kakav način nisu sudjelovali u političkim aktivnostima- njih 30. Dvostruko manje ih je sudjelovalo u četiri odnosno tri aktivnosti. Prosječan broj političkih aktivnosti anketiranih je dva. Kada se oduzmu aktivnosti koje se smatraju tradicionalnim oblicima političke participacije, prosječan broj izvaninstitucionalnih aktivnosti je 1,8.

Grafikon 12. Broj aktivnosti prema sudioniku (N=117)

Kako bi se dobio odgovor na treću istraživačku hipotezu "Stariji i više obrazovani sudionici participiraju češće" izračunate su korelacije između dobi i učestalosti političke participacije te učestalosti izlaska na izbore. Također su izračunate korelacije za te navedene varijable i stupanj obrazovanja. Rezultati izračuna predstavljeni su Tablici 3. Može se vidjeti da postoji minimalna pozitivna korelacija u povezanosti dobi i stupnja obrazovanja s učestalosti političke participacije. U oba slučaja koeficijent korelacije nije dovoljno jak da bi se mogla potvrditi povezanost. Nešto jača je povezanost između dobi te stupnja obrazovanja i izlaznosti na izbore, pri čemu je koeficijent korelacije najjači u odnosu stupnja obrazovanja i broja izlazaka na izbore.

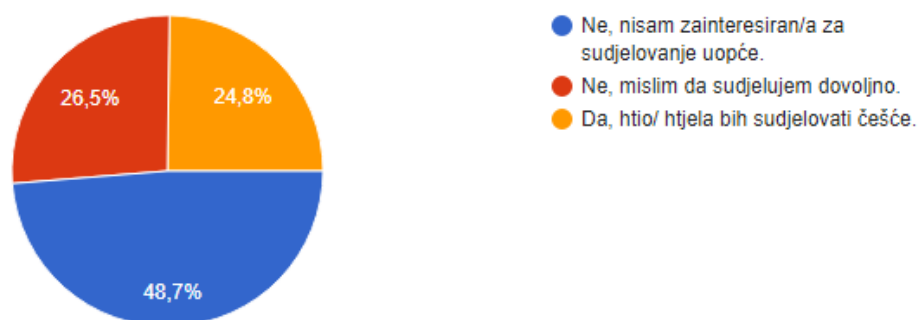
Tablica 3. Korelacijska povezanost političke participacije te izlazaka na izbore s dobi i stupnjem obrazovanja

	Politička participacija	Izlasci na izbore
DOB	0,1157	0,2616
STUPANJ OBRAZOVANJA	0,0788	0,3139

Na pitanje „Biste li željeli češće sudjelovati u nekom od gore navedenih oblika participacije?“ 48,7 % anketiranih je odgovorilo da uopće nisu zainteresirani za sudjelovanje, 26,5 % smatra da sudjeluje dovoljno, a tek 24,8 % bi željeli sudjelovati češće.

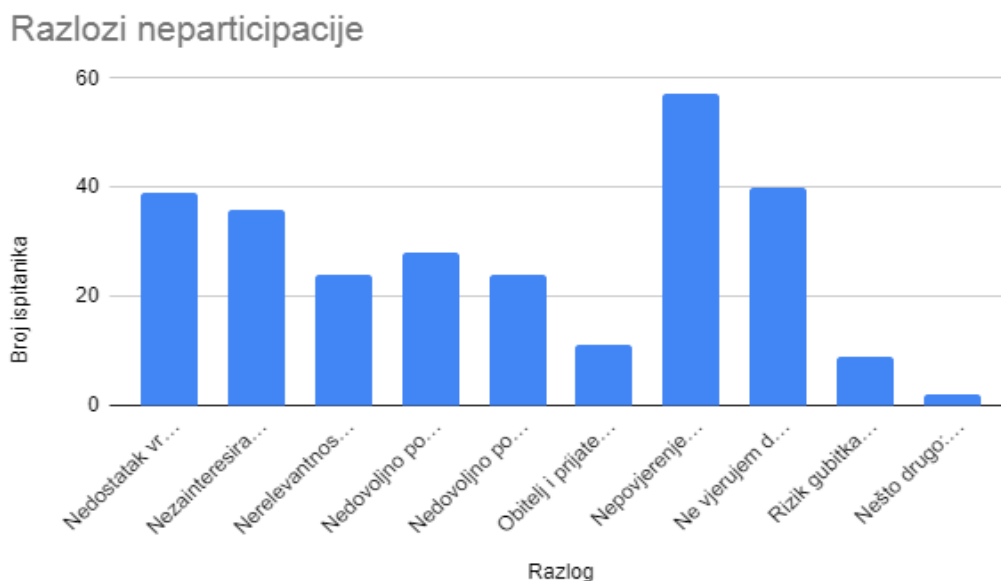
Biste li željeli češće sudjelovati u nekom od gore navedenih oblika participacija?

117 odgovora

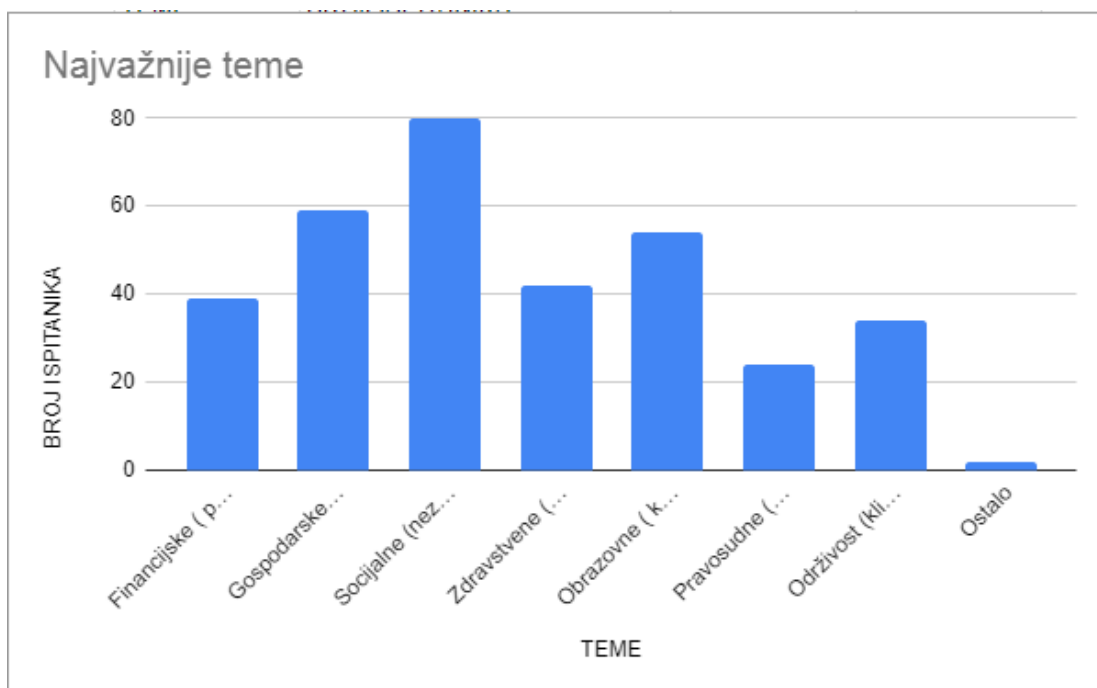
Grafikon 13. Zainteresiranost za političku participaciju u budućnosti (N=117)

Gotovo polovina sudionika- 48,7%, kao razlog za neparticipaciju navodi nepovjerenje u politički sustav, njih 34,2% ne vjeruju da će se išta promijeniti čak i ako sudjeluju, a dok ih je 30,8 % jednostavno nezainteresirano. Ovi rezultati pokazuju kako među mladima prevladava izrazito negativan stav o politici. Ono što je potencijalno pozitivno je mali broj onih koji kao razlog navode rizik gubitka posla ili slične posljedice, što nas navodi na zaključak da ipak ne percipiraju hrvatsko društvo kao diskriminatorno kada je riječ o izražavanju političkih preferencija.

Grafikon 14. Razlozi političke neparticipacije sudionika (N=117)

Idućim pitanjem željelo se istražiti koje su teme o kojima se raspravlja u društvu, a poglavito u medijima, mladima najvažnije. Kao ponuđeni odgovori bili su navedeni: financijske (porezne politike, javne financije, fiskalizacija itd.), gospodarske (razvoj poduzetništva, regionalni razvoj, konkurentnost hrvatskih proizvoda, digitalizacija gospodarstva), socijalne (nezaposlenost i politike zapošljavanja, mirovinski sustav, imigracija, ljudska prava itd.), zdravstvene (zdravstveni sustav, nedostatak liječnika, dostupnost lijekova, liste čekanja u bolnicama itd.), obrazovne (kurikularna reforma, dostupnost i kvaliteta obrazovanja, razvoj znanosti), pravosudne (brže sudstvo, transparentniji imovinskopravni odnosi, itd.), održivost (klimatske promjene, onečišćenje okoliša, alternativni izvori energije). Također je postojala mogućnost vlastitog upisivanja odgovora koju su iskoristila dva sudionika te upisala da im nikakve teme nisu bitne. Moglo se označiti više odgovora. Najviše je onih- njih 80, koje zanimaju socijalne teme, koje za potrebe istraživanja obuhvaćaju i teme ljudskih prava, ali i politike zapošljavanja što je i očekivano važna tema za ovu skupinu društva budući da mnogi od njih tek izlaze na tržište rada. Iduća dva najbrojnija odgovora bile su gospodarske teme koje je označilo 59 sudionika, te obrazovne teme koje je označilo 54 sudionika. Slijede zdravstvene teme s 42 odgovora, financijske s 39, teme održivog razvoja s 34 odgovora, te na začelju stoje teme pravosuđa sa samo 24 odgovora.

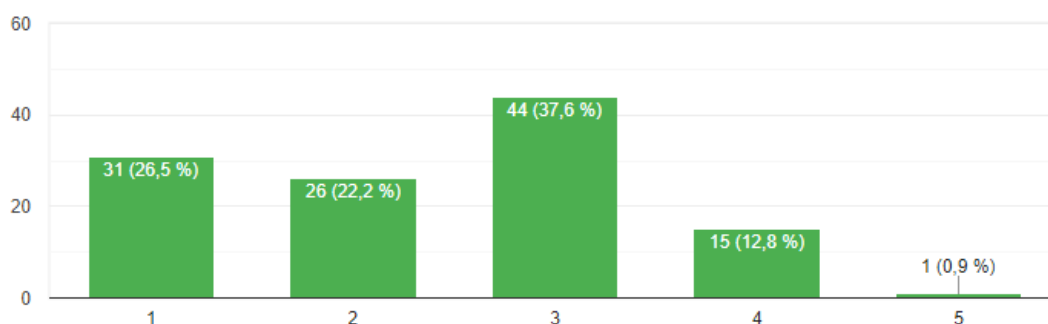

Grafikon 15. Najvažnije teme o kojima se raspravlja (N=117)

Posljednje pitanje u ovom dijelu upitnika odnosilo se na percepciju građanskog utjecaja na donošenje političkih odluka. Sudionici istraživanja su mogli ocijeniti utjecaj građana na skali od jedan do pet, pri čemu je jedan označavalo da uopće nemaju utjecaja, dok je pet označavalo da imaju puno utjecaja. Slično kao i u pitanju gdje su morali procijeniti svoje političke kompetencije, većina se odlučila za srednju ocjenu tri (37,6 %). S obzirom na prethodne odgovore u kojima se moglo vidjeti koliko su anketirani nezainteresirani za politiku, kao i nepovjerenje u politički sustav koje su pokazali, ne čudi da veliki broj njih smatra kako građani nemaju uopće utjecaja (26,5 %) ili imaju jako malo utjecaja (22,2 %) što znači da ukupno 86,3% sudionika smatra da građani imaju slabu do osrednju razinu utjecaja. S obzirom na odlike demokracije koje su navedene u drugom poglavlju rada, te važnost građana pri donošenju odluka ovakav rezultat je zabrinjavajući. Samo 12,8 % sudionika smatra da građani imaju nešto utjecaja dok je samo jedan odgovorio da građani imaju puno utjecaja.

Na skali od 1 do 5, koliko utjecaja mislite da imaju građani pri donošenju odluka u državi? (1 - uopće nemaju utjecaja, 5- imaju puno utjecaja)

117 odgovora

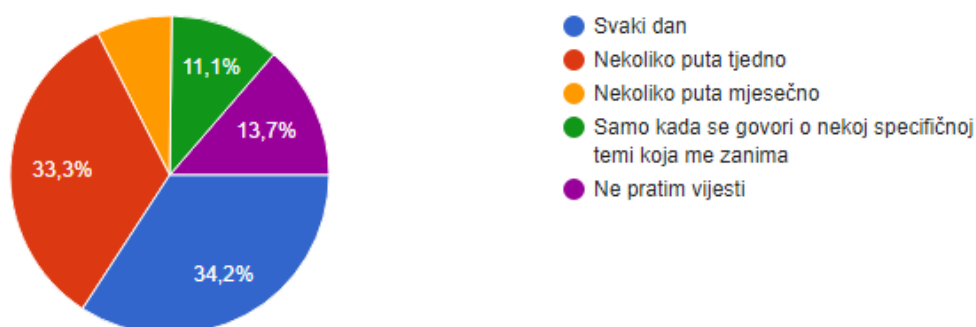
Grafikon 16. Utjecaj građana na donošenje političkih odluka (N= 117)

6.5 Medijske navike sudionika istraživanja

Iduća sekcija upitnika odnosila se na navike korištenja medija. Anketirani su pitani koliko često prate vijesti i događanja iz Hrvatske i svijeta, na što je 34,2 % izjavilo da prate vijesti svaki dan, a 33,3 % prati vijesti nekoliko puta tjedno. Njih 13,7 % izjavilo je da ne prati vijesti uopće, 11,1 % ih prati samo kad se govori o konkretnim temama koje ih zanimaju, te 7,7 % prati vijesti nekoliko puta mjesečno. Ovakav rezultat potvrđuje istraživanja spomenuta ranije u radu koja su zaključila da je mišljenje da su mladi neinformirani pogrešno, budući da većina sudionika (67,5 %) prati vijesti na tjednoj bazi ili češće. Ovdje se nije pitalo koliko vremena provode prateći vijesti tako da je to također ograničenje istraživanja koje treba uzeti u obzir, no sama činjenica da su dovoljno zainteresirani za svakodnevno praćenje je pozitivan pokazatelj.

Koliko često pratite vijesti i događanja iz Hrvatske i svijeta?

117 odgovora

Grafikon 17. Učestalost praćenja vijesti (N=117)

Kako bi se ispitali stavovi prema hrvatskim medijima anketiranim je nabrojan niz karakteristika te su zamoljeni da na skali od jedan do pet označe koliko vjeruju da su mediji određene karakteristike, pri čemu je jedan označavalo potpuno nevjerovanje, a pet potpuno vjerovanje. Rezultati u tablici iskazani su u postotcima. Rezultati pokazuju da sudionici generalno nemaju pozitivno mišljenje o hrvatskim medijima. Da su hrvatski mediji nepristrani uglavnom ne vjeruje 43,6 % sudionika, a 41,9 % uglavnom vjeruje da su mediji skloni senzacionalizmu. Također je zabrinjavajuće da 31,6 % uglavnom vjeruje da su mediji površni, a velika većina nije sigurna u vjerodostojnost, pouzdanost i kritičnost medija. Budući da bi mediji trebali biti pouzdan izvor informacija, djelovati kao veza između građana i političkih elita ovakva negativna mišljenja o hrvatskim medijima su zabrinjavajuća.

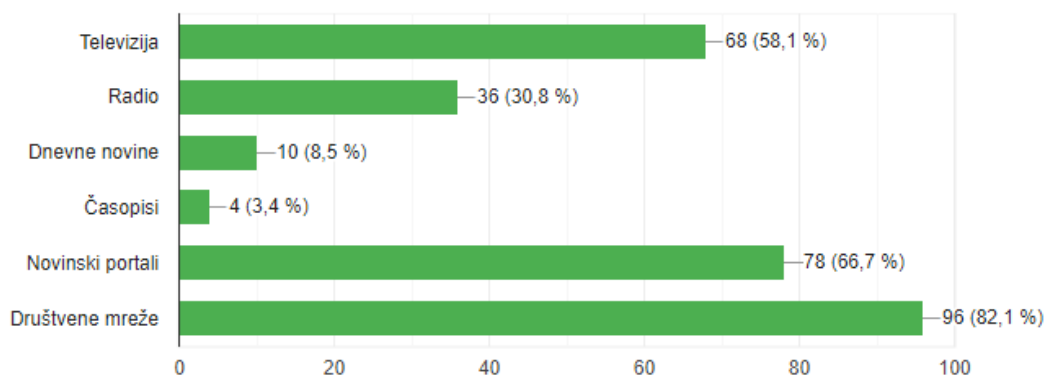
Tablica 4. Odnos sudionika prema karakteristikama hrvatskih medija (N=117)

Koliko vjerujete da su hrvatski mediji:	1	2	3	4	5
Npristrani	26,5	43,6	21,4	4,3	4,3
Vjerodostojni	21,4	25,6	35,9	17,1	0
Pouzdana	17,9	30,8	37,6	13,6	0
Profesionalni u izvještavanju	20,5	28,2	35	16,2	0
Kritični	16,2	18,8	39,3	17,1	8,5
Skloni senzacionalizmu	8,5	5,1	16,2	41,9	28,2
Površni	6,8	17,9	23,9	31,6	19,7

Na pitanje koje medije prate najčešće moglo se dati do tri odgovora. Društvene mreže stavljene su kao jedan od njih budući da je pretpostavka kod planiranja istraživanja bila da će upravo to biti najčešći odgovor jer su prisutni u svakodnevici većine pa bi njihovo izostavljanje pokazalo drugačiju sliku korištenja ostalih navedenih medija. U Grafikonu 18 može se vidjeti da ih, prema očekivanju, većina sudionika- 82,1% prati često, zatim slijede informativni portali (66,7 %) i televizija (58,1 %). Najmanje anketiranih sluša radio (30,8 %), te čita dnevne novine (8,5 %) i časopise (3,4 %). Ovakav rezultat potvrđuje brojna istraživanja posljednjih godina kako su društvene mreže mladima primaran izvor informacija, ali i da hrvatski milenijalci i generacija Z nisu zanemarili televiziju, što je slično rezultatima *The Nielsen Company* (2018) kod istraživanja o američkim milenijalcima.

Koje medije pratite najčešće? (do tri moguća odgovora)

117 odgovora

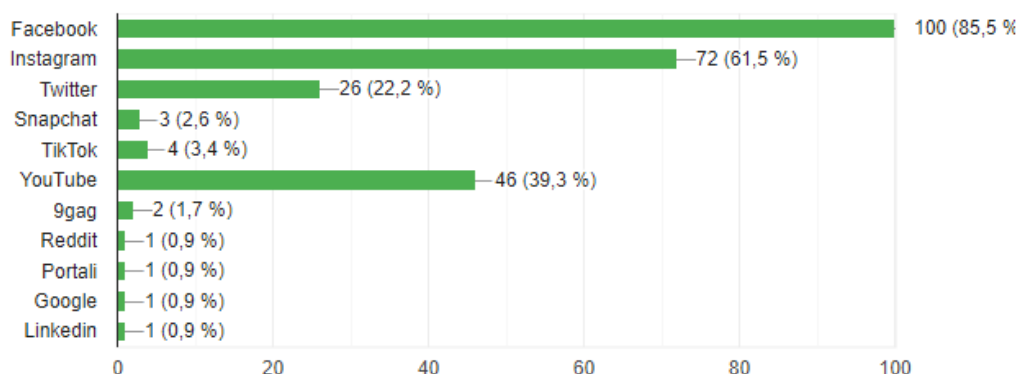

Grafikon 18. Najčešće praćeni mediji (N=117)

Na pitanje koje društvene mreže najviše koriste kao izvore informiranja 85,8 % ispitanika označilo je *Facebook*, što ne iznenađuje budući da je to još uvijek vodeća društvena mreža u Hrvatskoj i svijetu. Slijede *Instagram* sa 61,5 % i *YouTube* sa 39,3 % što navodi na zaključke da ispitanici traže video i slikovni sadržaj čak i kada se žele informirati, a takvi zaključci su u skladu s istraživanjima rađenima na mladima diljem svijeta. Iako je *Twitter* u svijetu poznat kao društvena mreža s najviše političkih diskusija, njegova slaba korištenost u Hrvatskoj stavila ga je na tek četvrto mjesto (22,2 %). Ostale mreže kao što su *Snapchat* (2,6 %), *TikTok* (3,4 %) te *9Gag* (1,7 %), *Reddit* (0,9 %) i *LinkedIn* (0,9 %), koje su ispitanici sami naveli kao odgovore, ne koriste se u svrhe informiranja.

Koje društvene mreže koristite kao izvor informiranja?

117 odgovora

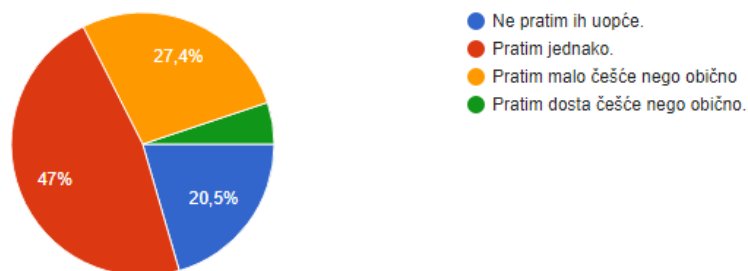

Grafikon 19. Najčešće korištene društvene mreže (N=117)

Sljedećim pitanjem htjeli smo ispitati raste li tijekom interes anketiranih za informiranje putem medija tijekom političkih kampanja. Budući da je *The Nielsen Company* (2018) zaključila kako je televizija i dalje vodeći medij kod nekih izvanrednih događaja kao što je izborna noć, a vrijeme političkih kampanja označava i više političkih sadržaja u medijima pretpostavka je bila da će se oni više konzumirati. Kao što prikazuje Grafikon 20, većina anketiranih medije prati jednako učestalo bez obzira na trenutak u političkom ciklusu, njih 47 %, dok ih tek 27,4 % prati češće nego obično. Međutim 20,5% uopće ne prati medije, ali ovdje se može primijetiti, a ovdje se može primijetiti nekonzistentnost u odgovorima budući da je na pitanju o učestalosti praćenja vijesti 13,7 % odgovorilo da ih ne prati uopće, dok se ovdje bilježi porast od 6,8 %. Tek 5,1 % sudionika tijekom predizbornih kampanja prati medije češće nego obično.

Pratite li medije češće tijekom izbora?

117 odgovora

Grafikon 20. Praćenje medija tijekom izbora (N=117)

Kao posljednje su ispitanici su traženi da ocjene utjecaj niza faktora na donošenje njihovih političkih odluka. Skala je kao i u prethodnim pitanjima bila od jedan do pet, pri čemu je jedan označavalo da faktor uopće ne utječe na političke odluke, a pet da u potpunosti utječe. Rezultati su prikazani u Tablici 5, te izraženi u postotcima. Pokazali su da najviše utjecaja na donošenje odluka ima vlastita prosudba ispitanika, te je ona u potpunosti utjecala u donošenju odluka za 37,6 % ispitanika, te uglavnom utjecala u slučaju 45,3 % ispitanika. Također važni su razgovor s prijateljima ili obitelji (uglavnom utječe na 38,5 % ispitanika) te možda iznenađujuće program određene stranke ili kandidata, koji uglavnom utječe na 42,7 % ispitanika. Isto tako može se primijetiti da razni oblici oglašavanja, bilo vanjsko, u masovnim medijima ili na društvenim mrežama nemaju nikakav ili uglavnom nikakav utjecaj. Medijski sadržaji, koji su u upitniku ponuđeni kao medijske analize određenih tema i sučeljavanja političkih aktera u medijima uglavnom, također su ostavili ispitanike ambivalentnima te tako za njih 33,3 % medijske analize uglavnom nemaju utjecaja, dok za 36,8 % niti utječu niti ne utječu. Sučeljavanje političara, kao jedan od najpopularnijih medijskih formata tijekom izbornih kampanja, ostvarilo je nešto bolje rezultate te tako uglavnom utječe na 23,1 % ispitanika , no njih 29,9 % i dalje izjavljuje kako medijska sučeljavanje niti utječu, niti ne utječu.

Tablica 5. Faktori koji utječu na donošenje političkih odluka (N=117)

Koliko navedeni faktori utječu na Vaše političke odluke?	1	2	3	4	5
Vlastita prosudba.	5,1	2,6	9,4	45,3	37,6
Razgovor s prijateljima ili obitelji	12	14,5	34,2	38,5	0,9
Program određene stranke ili kandidata	14,5	10,3	23,9	42,7	8,5
Vanjsko oglašavanje tijekom kampanja	38,5	37,6	22,2	1,7	0
Oglašavanje u masovnim medijima	38,5	35,9	22,2	3,4	0
Oglasi na društvenim mrežama.	37,6	35	23,1	4,3	0
Pristutnost političara na društvenim mrežama	26,5	29,1	35,9	8,5	0
Medijske analize određene teme	21,4	33,3	36,8	6,8	1,7
Sučeljavanja političkih aktera u medijima	18,8	17,1	29,9	23,1	7,7

6.6 Rasprava

Cilj istraživanja bio je istražiti razinu političke participacije mladih, te utvrditi kakvu ulogu mediji imaju tijekom njihovog donošenja odluka. Predstavljeni su rezultati istraživanja te neka njihova tumačenja, te u nastavku slijedi pregled istraživačkih hipoteza koje su tijekom istraživanja potvrđene ili opovrgnute.

H1: Politička participacija mladih u Hrvatskoj je niska.

Rezultati istraživanja pokazali su da čak 49,5 % sudionika istraživanja nije izašlo na izbore više od tri puta u posljednjih pet godina. Od mogućih sedam izlazaka, prosječan broj je 3,9. U razdoblju od godinu dana 26,5 % anketiranih nije sudjelovalo niti u jednom obliku participacije dok je 30,7 % sudjelovalo samo u jednoj aktivnosti, k tome uglavnom u potpisivanju peticija, što znači da je njih 57,2 % sudjelovalo je u jednoj ili niti jednoj političkoj aktivnosti u posljednjih godinu dana. Kada se razmatranju pridodaju podaci o članstvu u političkim strankama ili organizacijama civilnog društva, tijelima vlasti i studentskim i učeničkim vijećima, može se primijetiti da je većina mladih izuzeta iz političkih zbivanja što potvrđuje prvu hipotezu.

H2: Mladi češće sudjeluju u izvaninstitucionalnim oblicima političke participacije.

Kako bi se mogla ispitati druga istraživačka hipoteza izračunat je prosječna učestalost sudjelovanja u institucionalnim i izvaninstitucionalnim oblicima participacije. Prosječan broj izlazaka na izbore, što se smatra temeljnim oblikom političke participacije bio je 3,9 puta od maksimalnih sedam, dok je prosječan broj izvaninstitucionalnih aktivnosti bio 1,8 aktivnosti po sudioniku unutar godinu dana. Svakako treba uzeti u obzir da je vremenski raspon za mjerenje broja izlaska bio pet godina, dok su se druge aktivnosti brojile unatrag jedne godine, no zbog relativne neučestalosti izbora u odnosu na druge oblike sudjelovanja, ograničavanje mjerenja na godinu dana bi smanjilo mogući broj izlazaka, te se ne bi mogla procijeniti stvarna učestalost. Moguće objašnjenje ovakvog rezultata je da se izlazak na izbore još uvijek gleda kao "obavljanje građanske dužnosti" koju su mladima usadile starije generacije, dok su sami mladi zapravo nezainteresirani za politiku te sudjeluju samo kada ih određena tema zanima ili aktivnost ne iziskuje puno truda i vremena.

H3: Stariji i više obrazovani sudionici participirat će češće.

Uzimajući varijable dobi, odnosno stupnja obrazovanja, te broja izlazaka na izbore i aktivnosti političke participacije, izračunate su korelacijske povezanosti. U sva četiri slučajeva postojala je minimalna pozitivna korelacijska povezanost, no rezultati su bili nedovoljno jaki kako bi se ova hipoteza mogla potvrditi. Niti dob, niti stupanj obrazovanja nisu imali velikog utjecaja na češću neformalnu participaciju. Radi se o stupnjevima povezanosti od 0,12 i 0,08. Dob je imala nešto jaču korelaciju s brojem izlazaka na izbore. 0,26. Treba uzeti u obzir da su svi sudionici unutar starijih dobnih skupina (24-27 i 27-30 godina) imali pravo glasa unatrag pet godina, dok to nije slučaj s ostalim dobnim skupinama što je također moglo utjecati na rezultate. Najjača korelacija bila je između stupnja obrazovanja i izlazaka na izbore, gdje se radi o korelaciji od 0,31.

H4: Za mlade mediji nemaju veliku ulogu pri donošenju političkih odluka.

Istraživanje je pokazalo da kod većine sudionika vlastita prosudba ima najveći utjecaj. Nakon toga slijede razgovor s prijateljima i obitelji te program stranke ili kandidata. Medijske analize imale donekle utječu na odluke tek 8,5 % anketiranih, dok sučeljavanja političara imaju neki utjecaj na nešto manje od trećinu sudionika. Prisustvo političara na društvenim mrežama također je ostvarilo slab rezultat, kao i svi navedeni oblici oglašavanja. Rezultati istraživanja stavova prema hrvatskim medijima pokazali su da prevladava nepovjerenje u nepristranost i pouzdanost medija, a preko 70 % sudionika ih smatra uglavnom ili u potpunosti sklonima senzacionalizmu. Uzimajući u obzir navedene rezultate može se zaključiti da pri donošenju političkih odluka mladi najviše vjeruju sebi i bliskim ljudima, te se time Hipoteza 4 potvrđuje

H5: Mladi će više pratiti medije tijekom izbornih kampanja

Posljednja istraživačka hipoteza postavljena je imajući na umu povećanje političkih sadržaja tijekom izbornih kampanja. U idealnoj demokraciji, građani donose odluke informirano te nakon razmatranja određenog pitanja iz svih kutova gledišta što znači da bi konzumiranje medija tada trebalo rasti. Istraživanje je pokazalo da samo 5,1 % sudionika prati medije češće prije izbora., dok ih jednako često prati najveći postotak anketiranih- 47 %. Prema dobivenim rezultatima Hipoteza 5 se odbacuje.

7. ZAKLJUČAK

Suodnos medija i demokracije je kompleksan, promjenjiv te podložan raznim utjecajima, no iznimno je bitan kako bi demokracija funkcionirala. Medijski sustav, kao i politički trebali bi prije svega služiti narodu u cilju društvenog napretka i napretka demokracije. Ovaj oblik vladavine napredovao je kroz povijest od onoga što je nekada bio, te se sada može tvrditi da se u većini demokratskih zemalja osnove demokracije kao što su sloboda izbora i govora poštuju. Ipak, deliberativna demokracija kao najpoželjniji oblik demokracije još uvijek nije zastupljena na globalnoj, pa čak ni nacionalnoj razini. Iako su eksperimenti deliberativne demokracije pokazali uspješnost, građanska participacija je potvrđeno niska na svim razinama. Rekordno niska izlaznost na najrecentnije Parlamentarne izbore u Hrvatskoj pokazuje kako ovo nije problem samo starijih, zapadnih demokracija.

Posljednjih deset godina obilježilo je rast nezadovoljstva građana mnogim političarima, što je rezultiralo nizom više ili manje uspješnih prosvjeda. U nekim slučajevima svrgnuti su čelnici vlada što pokazuje značaj i moć građana koja se često podcjenjuje. Samo tijekom ove godine mogao se vidjeti niz političkih prosvjeda koji su trajali čak i tijekom pandemije. O rezultatima tih napora tek će se istraživati, a treba također vidjeti hoće li se ovakav porast u određenim oblicima političke participacije nastaviti. Nositelji tih promjena bit će mladi. Skupina društva na kojoj se često najlakše uviđaju društveni problemi kroz nekoliko godina postat će glavni nositelji društva, a uz nove generacije koje odrastaju sigurno je da će se i odnos mladih prema politici, njihovim obavezama i pravima u demokraciji promijeniti. Osim što će još značajniju ulogu imati tehnologija, koja je tek dobila zamaha kao alat u politici i političkoj komunikaciji, razvijat će se novi oblici političke participacije on lokalnih do nadnacionalnih razina. Porast značaja društvenih medija, među kojima su i digitalne mreže je već sada jasan budući da sve brže zamjenjuju tradicionalne masovne medije kao izvori informacija. Rezultati istraživanja pokazali su kako oglašavanje nema veliki utjecaj kod donošenja političkih odluka sudionika, što navodi na razmišljanje o promjenama u političkom marketingu. Ne može se tvrditi da oglašavanje nema nikakav utjecaj na birače, budući da se on često događa nesvjesno, no može se pretpostaviti da je kretanje prema drugačiji oblicima oglašavanja potrebno. Publika osim što konzumira sadržaje ih i stvara, a rastom društvenim mreža nametnuli su se influenceri kao posebna skupina na raskršću marketinga i medija čiji će utjecaj sigurno rasti s daljnjim razvojem digitalnih industrija.

Istraživanje provedeno u sklopu ovog diplomskog rada pokazalo je da mladi u Hrvatskoj nemaju povjerenja u politički sustav, a ni u medije. Niska razina političke participacije bila je očekivana s obzirom na prethodna istraživanja hrvatskih autora, no što je dodatno zabrinjavajuće je da je većina ispitanika izjavila kako nisu niti zainteresirani za više sudjelovanja u budućnosti. To jasno govori kako mladi vide svoju ulogu u društvu kao nevažnu, te ukazuje na demokratski sustav koji zanemaruje značajan dio populacije. Kada se u obzir uzmu demografski trendovi u Hrvatskoj koji su obilježeni iseljavanjem uglavnom mladog stanovništva, jasno je da je sustav zakazao na nekoliko razina. Parlamentarni izbori održani u srpnju održani u neobičnim okolnostima što je sigurno utjecalo i na njihov ishod, no iznenađujuće slab opozicijskog SDP-a i pojava novih političkih opcija s jedne i druge strane centra ukazuju na određene promjene u sustavu. Ipak, na političkoj sceni se tijekom svakog ciklusa vladanja pojavljuju nove opcije, tako da je upitno koliko će neke od njih zadržati pozornost birača. Motivacija mladih za uopće izlazak na izbore trebala bi biti prioritet za stranke jer su upravo to ljudi koji će postati najvažniji dio biračkog tijela.

Uvođenje nekog oblika građanskog odgoja potencijalno je rješenje za razvijanje političke kulture od rane dobi, budući da je dokazano kako ponašanja stečena tijekom formativnih godina opstaju i u kasnijim životnim razdobljima. Kompetentni, informirani i zainteresirani građani jedini su način da demokracija razvije svoj puni potencijal. Istraživanje je pokazalo da većina sudionika ne smatra sebe naročito politički kompetentnima, no istovremeno najviše vjeruju sebi pri donošenju političkih odluka. Postavlja se pitanje kakve su te odluke, ako mladi nemaju osnovna politička znanja i mogućnosti za donošenje racionalnih, informiranih odluka. Mediji su jedan od čimbenika koji mora sudjelovati u promjenama, budući da trenutno ne ispunjavaju svoje uloge unutar demokracije. Predviđanja su da će razina digitalne vještine te informatičke pismenosti samo rasti, što znači da će sve više građana sudjelovati u stvaranju sadržaja, što sa sobom povlači dodatno širenje neprovjerenih informacija te će kvalitetno, profesionalno novinarstvo biti potrebnije nego ikad. Ovdje u igru također ulazi medijska pismenost koju treba učiti od rane dobi zbog izloženosti medijima, koja će samo rasti s napretkom tehnologija.

Društvene promjene koje su krenule potaknute nezadovoljstvom u mnogim zemljama svijeta neće stati. Štoviše može se očekivati da će potaknuti događajima iz trenutne godine građani sve glasnije zahtijevati promjene. Niz prosvjeda koji se dogodio ili se trenutno događa pokazatelj su koliko su politički predstavnici iznevjerili one u čijem interesu bi trebali raditi, do te mjere da su velike skupine ljudi u potpunosti nezainteresirane za bilo što s političkim predznakom. Kako ne bi došlo do potpunog kraha demokracije, političke institucije, mediji i građani moraju uložiti zajedničke napore u stvaranju funkcionirajućeg sistema, bilo kroz obrazovanje, tehnologiju ili ekonomsku

stabilnost. Zbog ograničenja istraživanja kao što su nereprezentativan i mali uzorak, te nedovoljno duboko zalaženje u neke od tema, potrebna su dodatna istraživanja kako bi se moglo doći do temeljitijih zaključaka, no rad je otvorio neka od pitanja za daljnje istraživanje ove važne teme.

8. POPIS KORIŠTENIH IZVORA

1. Almond, G.A., Verba. S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park: SAGE Publications
2. Bagić, D., Gvozdanović, A. (2015). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj*. Zagreb: GOOD inicijativa, GONG, Institut za društvena istraživanja
3. Boltižar, M. (2018). *ŠTO MISLE I KAKO ŽIVE MILENIJALCI? Zadnja generacija rođena prije interneta danas dulje ostaje kod roditelja, odgđa brak, odlazi iz domovine....* Pribavljeno 17.8.2020. s adrese <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sto-misle-i-kako-zive-milenijalci-zadnja-generacija-rodena-prije-interneta-danas-dulje-ostaje-kod-roditelja-odgada-brak-odlazi-iz-domovine-8067596>
4. Bond, K., Chenoweth, E., Pressman, J. (2018). *Did you attend the March for Our Lives? Here's what it looked like nationwide.* Pribavljeno 18.8.2020. s adrese <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/04/13/did-you-attend-the-march-for-our-lives-heres-what-it-looked-like-nationwide/>
5. Cilluffo, A., Fry, R. (2019). An early look at the 2020 electorate. Pribavljeno 17.8.2020. s adrese <https://www.pewsocialtrends.org/essay/an-early-look-at-the-2020-electorate/>
6. Chwalisz, C. (2019). *A New Wave of Deliberative Democracy*. Pribavljeno 10.8.2020. s adrese <https://carnegieeurope.eu/2019/11/26/new-wave-of-deliberative-democracy-pub-80422>
7. Čerkez, I. (2009). Osnovna obilježja medijske komunikacije u demokratskoj kulturi. *Socijalna ekologija*, 18 (1), 28-45.
8. Dahlgren, P. (2013). *The Political Web: Media, Participation and Alternative Democracy*. London: Palgrave Macmillan
9. Dahlgren, P. (2009). *Media and Political Engagement: Citizens, Communication, and Democracy*. New York: Cambridge University Press
10. Definition of Youth (2013). Pribavljeno 17.8.2020 s adrese <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>
11. Global digital population as of July 2020 (n.d.). Pribavljeno 15.8.2020 s adrese <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>
12. EIU Democracy Indeks 2019 (n.d.). Pribavljeno 19.8.2020. s adrese <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>
13. European Commission (2018). *Flash Barometer 455: European Youth*. Bruxelles: European Union
14. Eurostat (2020). *Individuals' level of digital skills*. Pristupljeno 20.8.2020. s adrese <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

15. Fishkin, J. S. (2009). *When the People Speak*. Oxford: Oxford University Press
16. Friedrich- Ebert- Stiftung (2019) . *Youth Studies Southeast Europe 2018-2019*. Pribavljeno 20.8.2020. s adrese <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15274-20190408.pdf>
17. Graber, D. (2003). *The Media and Democracy: Beyond Myths and Stereotypes*. *Annual Review of Political Science*, 6, 139- 160.
18. Habermans, J. (1994) *Three normative models of democracy*. *Constellations*, 1 (1), 1-10.
19. Hooghe, M., Quintelier, E. (2014). *Political participation in European countries: The effect of authoritarian rule, corruption, lack of good governance and economic downturn*. *Comparative European Politics*, 12, 209–232.
20. Held, D. (2006). *Models of Democracy* (3rd edition). Cambridge: Polity Press
21. IDEA Database (n.d.). Pribavljeno 12.8.2020. s adrese <https://www.idea.int/data-tools/continent-view/Europe/40>
22. Ilišin, V. (2017). *Mladi i politika: trendovi (dis)kontinuiteta*. U U V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21.stoljeća* (str. 185- 254). Zagreb: Institut za društvena istraživanja
23. Ilišin, V. (2016). *Socijalna i politička participacija maturanata*. U M. Kovačić i M. Horvat (ur), *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih* (str. 91- 110). Zagreb: GONG, Institut za društvena istraživanja
24. Ilišin, V. (2014). *Studenti i politika: Pragmatizam bez iluzija*. U V. Ilišin (ur.), *Sociološki portret hrvatskih studenata* (str. 221 -287), Zagreb: Institut za društvena istraživanja
25. Ilišin, V. (2011). *Vrijednosti mladih u Hrvatskoj*. *Politička misao*, 48 (3), 82-122.
26. Ilišin, V. (2003). *Politička participacija mladih i politika prema mladima: Hrvatska u europskom kontekstu*. *Politička misao*, 40 (3), 37-57.
27. Inglehart, R., Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press
28. Internet Usage Statiscits (n.d). Pribavljeno 15.8.2020. s adrese <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>
29. Kovačić, M. i Vrbat, I. (2014). „Znam da ništa ne znam“: politička kompetencija i politička participacija među mladima u Zagrebu. *Suvremene teme*, 7 (1), 56-76.
30. Mair. P. (2013). *Ruling the Void. The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso
31. *March for Our Lives: Mission & Story* (n.d.). Pribavljeno 18.8.2020 s adrese <https://marchforourlives.com/mission-story/>
32. Meyer, T. (2003). *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

33. Milardović, A. (2013). Demokracija i postdemokracija: Rasprava o metodi. U A. Milardović i N. Jožanc (ur.), Demokracija i postdemokracija (str. 13-59). Zagreb: Pan liber.
34. Milas, G. (2009). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Zagreb: Naklada Slap
35. Muller, D. (2020). Media have helped create a crisis of democracy - now they must play a vital role in its revival. Pribavljeno 20.8.2020. s adrese <https://theconversation.com/media-have-helped-create-a-crisis-of-democracy-now-they-must-play-a-vital-role-in-its-revival-139653>
36. Müller, L. (2014). Comparing Mass Media in Established Democracies: Patterns of Media Performance. London: Palgrave Macmillan.
37. Norris, P. (2000). A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies, Cambridge: Cambridge University Press
38. Norris, P., Odugbemi, S. (2010). Evaluating Media Performance. U P. Norris (ur.), Public Sentinel: News Media and Governance Reform (str. 3-31). Washington D.C.: The World Bank
39. Peruško, Z. (2011). Što su mediji. U Z. Peruško (ur.), Uvod u medije (str. 15-40). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo
40. Peruško Čulek, Z. (1999). Demokracija i mediji. Zagreb: Barbat
41. Potočnik, D., Spajić Vrkaš, V. (2017). Mladi u Hrvatskoj: Sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost. U V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.), Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. Stoljeća (str. 143- 183). Zagreb: Institut za društvena istraživanja
42. Radojković, M. (2019). Public Service Media in Serbia: A State of Flux. U D. Fabijanić, H. Sittig (ur.), A Pillar of Democracy on Shaky Ground: Public Service Media in South East Europe (str. 215- 235), Bonn: Konrad Adenauer Stiftung
43. Reić, A. (2015). Nova generacija mladih - generacija Z. Pribavljeno 17.8.2020. s adrese https://europa.eu/youth/hr/article/39/31499_es
44. Repucci, S. (2019). Media Freedom: A Downward Spiral. Pribavljeno 20.8.2020. s adrese <https://freedomhouse.org/report/freedom-and-media/2019/media-freedom-downward-spiral>
45. Reuters Institut (2019). Digital News Report 2019. Pribavljeno 20.8.2020. s adrese https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_0.pdf
46. Robles-Morales, J.M., Córdoba- Hernández, A.M. (2019). Digital Political Participation, Social Networks and Big Data: Disintermediation in the Era of Web 2.0. Cham: Palgrave Macmillan
47. Sandler, r. (2019). George Clooney Will Continue Boycotting Brunei Hotels Over LGBTQ Death Penalty. Pribavljeno 22.9.2020. s adrese <https://www.forbes.com/sites/rachelsandler/2019/05/06/brunei-rolls-back-gay-death-penalty-after-a-month-of-global-protest-and-boycotts/#2d4131e76c0b>

48. Street, J. (2003). Masovni mediji, politika i demokracija. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
49. Šalaj, B. (2016). Suvremeno razumijevanje demokracije [PowerPoint prezentacija]. Pribavljeno 5.8.2020. s adrese <https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2017/03/7.-Suvremena-demokracija-B%c5%a0alaj.pdf>
50. Teorell, J. (2006). Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*. 45 (5), 787–810.
51. The Economist (2020). Political protests have become more widespread and more frequent. Pribavljeno 22.9.2020. s adrese <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/03/10/political-protests-have-become-more-widespread-and-more-frequent>
52. The Economist Intelligence Unit (2016). Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety. Pribavljeno 19.8.2020. s adrese <https://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>
53. The Nielsen Company (2018). Millennials on Millennials: TV and Digital News Consumption. Pristupljeno 20.8.2020. s adrese <https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/millennials-on-millennials-tv-and-digital-news-consumption.pdf>
54. U.S. Bureau of Labor Statistics (posljednje ažurirano 25.6.2020.). Time spent in leisure and sports activities for the civilian population by selected characteristics, averages per day, 2019 annual averages. Pribavljeno 20.8.2020. s adrese <https://www.bls.gov/news.release/atus.t11A.htm>
55. Uhlaner, C.J. (2001). Participation: Political. Pribavljeno 12.8.2020. s adrese <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767011876>
56. UN World Population Prospects (n.d.). Pribavljeno 15.8.2020. s adrese <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
57. van Deth, J. W. (2016). What is Political Participation? Pribavljeno 12.8.2020. s adrese <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68>
58. Vozab, D. (2019). (Ne)informirani građani. Politička participacija u novom medijskom okolišu. Zagreb. Naklada Jesenski i Turk
59. Vujčić, V. (2000). Politička participacija. *Politička misao*, 37 (1), 115-140.
60. Youth-Overview (n.d.). Pribavljeno 17.8.2020. s adrese <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

9. PRILOZI

9.1 Popis tablica

Tablica 1. Usporedba političkih preferencija i samoprocjene političkih kompetencija, str. 47

Tablica 2. Usporedba dobnih skupina i broja izlazaka na izbore , str. 49

Tablica 3. Korelacijska povezanost političke participacije te izlazaka na izbore s dobi i stupnjem obrazovanja, str. 50

Tablica 4. Odnos sudionika prema karakteristikama hrvatskih medija, str. 55

Tablica 5. Faktori koji utječu na donošenje političkih odluka, str. 58

9.2 Popis grafikona

Grafikon 1. Spol sudionika, str. 42

Grafikon 2. Dob sudionika, str. 42

Grafikon 3. Stupanj obrazovanja sudionika, str. 43

Grafikon 4. Trenutni radni status sudionika, str. 43

Grafikon 5. Sudionici prema veličini mjesta prebivališta , str. 44

Grafikon 6. Članstvo u političkim strankama, str. 44

Grafikon 7. Članstvo u drugim organizacijama, str. 45

Grafikon 8. Samoprocjena političkih kompetencija, str. 46

Grafikon 9. Političke preferencije sudionika, str. 47

Grafikon 10. Broj izlazaka na izbor u zadnjih pet godina, str. 48

Grafikon 11. Oblici političke participacije sudionika , str. 49

Grafikon 12. Broj aktivnosti prema sudioniku, str. 50

Grafikon 13. Zainteresiranost za političku participaciju u budućnosti, str. 51

Grafikon 14. Razlozi političke neparticipacije sudionika, str. 52

Grafikon 15. Najvažnije teme o kojima se raspravlja, str. 53

Grafikon 16. Utjecaj građana na donošenje političkih odluka, str. 54

Grafikon 17. Učestalost praćenja vijesti, str. 55

Grafikon 18. Najčešće praćeni mediji, str. 56

Grafikon 19. Najčešće korištene društvene mreže, str. 57

Grafikon 20. Praćenje medija tijekom izbora, str. 57

9.3 Anketni upitnik

Poštovani,

pred Vama se nalazi anketa za potrebe izrade diplomskog rada na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu. Tema diplomskog rada je "Uloga medija u političkoj participaciji mladih", a cilj joj je utvrditi razinu spremnosti mladih na sudjelovanje u političkim aktivnostima te koju ulogu u tome imaju mediji. Svi odgovori su anonimni i bit će korišteni isključivo u svrhu istraživanja.

Hvala Vam što ste izdvojili nekoliko minuta te doprinijeli istraživanju.

1. Jeste li trenutno član/ica neke političke stranke ili njezinog pomlatka?
 - a) Da
 - b) Ne
2. Jeste li trenutno član/ica nečeg od navedenog?
 - a) Tijela vlasti (države, grada, županije, općine, mjesnog odbora)
 - b) Savjeta mladih/ učeničkog vijeća/ studentskog zbora
 - c) Organizacije civilnog društva (udruge/ zaklade)
 - d) Nisam član/ica ničega od navedenog
3. U koju političku opciju biste se svrstali prema osobnim vrijednostima/ stavovima?
 - a) Desno
 - b) Desni centar
 - c) Centar
 - d) Lijevi centar
 - e) Lijevo
 - f) Nesvrstani
 - g) Ne znam
4. Na skali od 1 do 5 ocijenite svoje političke kompetencije (poznavanje političkog sustava, trenutnih zbivanja u vanjskoj i unutarnjoj politici i sl.) pri čemu jedan označava potpuno nepoznavanje politike, a pet potpuno poznavanje.

b) Ne, mislim da sudjelujem dovoljno.

c) Da, htio/ htjela bih sudjelovati češće.

8. Što Vas odbija od češćeg sudjelovanja u nekom od oblika političke participacije?

a) Nedostatak vremena

b) Nezainteresiranost

c) Nerelevantnost tema o kojima se raspravlja

d) Nedovoljno poznavanje tema

e) Nedovoljno poznavanje političkog sustava

f) Obitelj i prijatelji ne sudjeluju u takvim aktivnostima

g) Nepovjerenje u politički sustav

h) Ne vjerujem da će se nešto promijeniti čak i ako sudjelujem

i) Rizik gubitka posla ili slične posljedice

j) Nešto drugo: _____

9. Koje teme unutar politike su Vam najvažnije?

a) Financijske (porezne politike, javne financije, fiskalizacija itd.)

b) Gospodarske (razvoj poduzetništva, regionalni razvoj, konkurentnost hrvatskih proizvoda, digitalizacija gospodarstva)

c) Socijalne (nezaposlenost i politike zapošljavanja, mirovinski sustav, imigracija, ljudska prava itd.)

d) Zdravstvene (zdravstveni sustav, nedostatak liječnika, dostupnost lijekova, liste čekanja u bolnicama itd.)

e) Obrazovne (kurikularna reforma, dostupnost i kvaliteta obrazovanja, razvoj znanosti)

f) Pravosudne (brže sudstvo, transparentniji imovinskopravni odnosi, itd.)

g) Održivost (klimatske promjene, onečišćenje okoliša, alternativni izvori energije)

h) Drugo: _____

10. Na skali od jedan do pet, koliko utjecaja mislite da imaju građani pri donošenju odluka u državi?

1

2

3

4

5

11. Koliko često pratite vijesti i događanja iz Hrvatske i svijeta?

a) Svaki dan

b) Nekoliko puta tjedno

- c) Nekoliko puta mjesečno
- d) Popratim kada je neka tema koja me zanima u medijima
- e) Ne pratim vijesti

12. Na skali od jedan do pet označite koliko vjerujete da su hrvatski mediji (jedan- uopće ne vjerujem, pet- u potpunosti vjerujem)

	1 Uopće ne vjerujem	2 Uglavnom ne vjerujem	3 Niti vjerujem, niti ne vjerujem	4 Uglavnom vjerujem	5 U potpunosti vjerujem
Nepristrani					
Vjerodostojni					
Pouzdana					
Profesionalni u izvještavanju					
Kritični					
Skloni senzacionalizmu					
Površni					

13. Koje medije pratite najčešće? (do tri moguća odgovora)

- a) Televizija
- b) Radio
- c) Dnevne novine
- d) Časopisi
- e) Novinski portali
- f) Društvene mreže

14. Koje društvene mreže koristite kao izvor informiranja?

- a) Facebook
- b) Instagram
- c) Twitter
- d) Snapchat
- e) TikTok
- f) YouTube
- g) Drugo: ____

15. Pratite li medije češće tijekom izbora?

- a) Ne pratim ih uopće
- b) Pratim jednako
- c) Pratim malo češće nego obično
- d) Pratim dosta češće nego obično

16. Na skali od 1 do 5, koliko navedeni faktori utječu na Vaše političke odluke?

	1 Uopće ne utječe	2 Uglavnom ne utječe	3 Niti utječe, niti ne utječe	4 Uglavnom utječe	5 U potpunosti utječe
Vlastita prosudba					
Razgovor s prijateljima ili obitelji					
Program određene stranke ili kandidata					
Vanjsko oglašavanje tijekom kampanja (plakati, letci, oglasi na javnom prijevozu i sl.)					
Oglašavanje u masovnim medijima (radio, televizija, novine)					
Oglasi na društvenim mrežama					
Prisutnost političara na društvenim mrežama					
Medijske analize određene teme					
Sučeljavanja političkih aktera u medijima					

17. Spol

- a) Ženski
- b) Muški
- c) Ostali

18. Dob

- a) 15-18
- b) 18-21
- c) 21-24

d) 24-27

e) 27-30

19. Najviši završeni stupanj obrazovanja

a) Osnova škola

b) Srednja škola

c) Preddiplomski studij

d) Diplomski studij

e) Doktorat ili poslijediplomski studij

20. Trenutni status

a) Učenik/ica

b) Student/ica

c) Zaposlen/a

d) Nezaposlen/a

21. Mjesto prebivališta:

a) do 5 000 stanovnika

b) od 5 001 do 20 000 stanovnika

c) od 20 0001 do 80 000 stanovnika

d) preko 80 000 stanovnika